

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze  
Ústav českých dějin  
Bakalářská práce

Jiří Verner

Srpen 1968 na Rakovnícku

August 1968 in Rakovnícko

### **Poděkování**

Děkuji prof. PhDr. Janu Rychlíkovi DrSc. za odbornou pomoc a cenné rady při vedení mé bakalářské práce. Dále děkuji pracovníkům SOkA Rakovník za laskavé poskytnutí archivních materiálů. V neposlední řadě děkuji Markétě Bartošové za korekturu textu.

**Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. července 2011

.....

## **Abstrakt**

Bakalářská práce *Srpen 1968 na Rakovnicku* je příspěvkem k problematice reformního procesu Pražského jara v Československu a jeho následného potlačení vojsky Varšavské smlouvy. Na příkladu okresu Rakovník sleduje změny, které probíhaly v politice KSČ a napříč celou společností. Důraz je dále kladen především na průběh srpnové invaze na Rakovnicku se svými regionálními specifiky, kdy je sledován komplikovaný průběh chmelové sklizně a zabývá se okolnostmi smrti příslušníka BLA u Nového Domu.

## **Klíčová slova**

Pražské jaro, srpen 1968, regionální historie, Rakovník, KSČ, okupace, chmelová sklizeň.

## **Abstract**

Bachelor thesis *August 1968 in Rakovnicko* is contribution to issue of Prague Spring reform in Czechoslovakia and invasion of Warsaw Pact. The work observes changes in policy of Communist Party and in society in district of Rakovník. The main part of thesis is about August invasion in the district with its local differences. Especially complicated process of hops harvest and death of Bulgarian's soldier near Nový Dům.

## **Key words**

Prague Spring, August 1968, regional history, Rakovník, KSČ, occupation, hops harvest.

# Obsah

<b>Úvod</b> .....	<b>8</b>
<b>1. Československý rok 1968</b> .....	<b>12</b>
1.1 Pád Antonína Novotného .....	12
1.2 Reformní proces Pražského jara .....	17
1.3 Polednový vývoj událostí v ČSSR .....	21
1.4 Ohrožení .....	25
1.5 Operace Dunaj .....	30
<b>2. Reformní proces na Rakovnicku</b> .....	<b>36</b>
2.1 Rakovnicko po lednu 1968 .....	36
2.2 Hledání nových cest .....	40
2.3 Pražské jaro a rakovnické léto .....	43
<b>3. Srpnová invaze na Rakovnicku</b> .....	<b>46</b>
3.1 Den první .....	46
3.2 Den druhý .....	48
3.3 Den třetí .....	51
3.4 Další srpnové dny .....	53
3.5 Chmelové sklizeň pod hlavními tanků .....	56
3.6 Smrt bulharského vojáka u Nového Domu .....	62
<b>Závěr</b> .....	<b>67</b>
<b>Seznam použitých pramenů a literatury</b> .....	<b>70</b>

## Seznam zkratek

<b>BLA</b>	Bulharská lidová armáda
<b>BLR</b>	Bulharská lidová republika
<b>ČKD</b>	Českomoravská Kolben-Daněk
<b>ČLUZ</b>	Československé lupkové a uhelné závody
<b>ČSAD</b>	Československá státní autobusová doprava
<b>ČSLA</b>	Československá lidová armáda
<b>ČSM</b>	Československý svaz mládeže
<b>ČsRo</b>	Československý rozhlas
<b>ČSSR</b>	Československá socialistická republika
<b>ČSÚ</b>	Český statistický úřad
<b>gen.</b>	generál
<b>GŠ</b>	generální štáb
<b>HV</b>	hlavní výbor
<b>JZD</b>	jednotné zemědělské družstvo
<b>K 231</b>	Klub 231
<b>KAN</b>	Klub angažovaných nestraníků
<b>Kčs</b>	Koruna československá
<b>KNV</b>	krajský národní výbor
<b>KSČ</b>	Komunistická strana Československa
<b>KSS</b>	Komunistická strana Slovenska
<b>KSSS</b>	Komunistická strana Sovětského svazu
<b>KV</b>	krajský výbor
<b>LM</b>	Lidové milice
<b>MěstNV</b>	městský národní výbor
<b>mjr.</b>	major
<b>MLR</b>	Maďarská lidová republika
<b>MNO</b>	ministerstvo národní obrany
<b>MNV</b>	místní národní výbor
<b>MO</b>	místní organizace
<b>MOK</b>	mimořádná okresní konference
<b>MV</b>	ministerstvo vnitra městský výbor

<b>NATO</b>	North Atlantic Treaty Organization Severoatlantická aliance
<b>NDR</b>	Německá demokratická republika
<b>NF</b>	Národní fronta
<b>n. p.</b>	národní podnik
<b>NS</b>	Národní shromáždění
<b>OCHK</b>	okresní chmelařská komise
<b>okr.</b>	okres
<b>OKRK</b>	Okresní kontrolní a revizní komise
<b>ONV</b>	okresní národní výbor
<b>OSN</b>	Organizace spojených národů
<b>OSP</b>	okresní stavební podnik
<b>OV</b>	okresní výbor
<b>OZS</b>	okresní zemědělské sdružení
<b>plk.</b>	plukovník
<b>PLR</b>	Polská lidová republika
<b>POV</b>	předsednictvo okresního výboru
<b>PÚV</b>	předsednictvo ústředního výboru
<b>SokA</b>	státní okresní archiv
<b>SNB</b>	Sbor národní bezpečnosti
<b>SSSR</b>	Svaz sovětských socialistických republik
<b>StB</b>	Státní bezpečnost
<b>TOS</b>	továrna obráběcích strojů
<b>USA</b>	United States of America Spojené státy americké
<b>ÚV</b>	ústřední výbor
<b>VB</b>	Veřejná bezpečnost
<b>ZDŠ</b>	základní devítiletá škola
<b>ZO</b>	závodní organizace
<b>ZVO</b>	Západní vojenský okruh

## Úvod

*„Včera dne 20. srpna 1968 kolem 23. hodiny večer překročily vojska SSSR, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsednictva Národního shromáždění, předsednictva vlády a prvního tajemníka ÚV KSČ a bez vědomí těchto orgánů.“<sup>1</sup>*

Těmito slovy začíná prohlášení předsednictva ÚV KSČ, kterým se nejvýše postavení komunisté v zemi ohrazují proti okupaci ČSSR armádami pěti zemí Varšavského paktu. Poselství občanům zveřejněné v časných ranních hodinách 21. srpna 1968 dále obsahovalo výzvu k zachování klidu a nekladení odporu. Obranu republiky nebylo lze uskutečnit žádnými prostředky bez zbytečného krveprolití.

V noci z 20. na 21. srpna započaly události, kterým tragicky vyvrcholil obrodný proces v československé společnosti, tzv. Pražské jaro. Bezprecedentní zásah mocenské zvuře Moskvy, provedený za podpory jejích satelitů, se nesmazatelně zapsal do myslí několika generací Čechů a Slováků. Invaze zemí Varšavské pětky je neoddiskutovatelně jedním z nejtemnějších míst našich dějin.

*„V historii naší země známe jen jeden takový den - 15. březen 1939...“<sup>2</sup>* Během pouhých třiceti let okupovala již podruhé cizí mocnost československé území. Je nezbytné dodat, že samotnému vojenskému zákroku předcházela sled klíčových událostí, které víceméně invazi zapříčinily. Obrodný proces roku 1968 se tak stal, coby pokus o kontrarevoluci a demontáž socialismu, ideologickým ospravedlním (a přirozeně hlavním důvodem) intervenujících vojsk.

---

<sup>1</sup> Citováno dle: Sedm pražských dnů, Praha 1990, s. 19.

<sup>2</sup> Poslanec NS ČSSR A. Poledník o 21. srpnu 1968. Citováno dle: Benčík, A.: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 164



Pozoruhodné změny Pražského jara, které byly odstartovány v samotném vedení komunistické strany, postupně ovládly celou československou společnost. Roku 1968 vyvrcholila doba tání starého režimu, jehož kořeny sahaly do 50. let. Hledání vlastní cesty k humánnímu a demokratickému socialismu, nezávislému na vůli Moskvy, znamenalo pro generaci autorových prarodičů, která právě v 60. letech 20. století vstupovala do aktivního života, mimořádnou výzvu. Program reformních změn roku šedesátého osmého tak pojala za svůj nejširší veřejnost. Za povšimnutí stojí zvláště ten fakt, že v čele těchto změn stála samotná KSČ, s jejíž politikou se ztotožnila, a jejímž proreformním představitelům bezmezně důvěřovala, většina obyvatel této země.

Začátek konce nadějí na vlastní svébytnost uprostřed rozdělené Evropy nastal s příchodem vojáků Varšavského paktu. Násilné přerušování obrodného procesu Pražského jara těžce zasáhlo celou československou společnost. Události počínající v srpnu 1968 se staly pro mnohé celoživotním traumatem. Snahy těchto lidí přesto nebyly zapomenuty. I jejich myšlenky se staly konce 80. let hybnou silou tehdejších událostí.

Pro autorovu generaci jsou události roku 1968 jen dalšími daty, která jsou dnes připomínána jako jednotlivá výročí. To však neznamena, že by byl rok 1968 nedostatečně reflektován v českých sdělovacích prostředcích nebo se netěšil zájmu odborné veřejnosti. Ba naopak. Odkaz tohoto „osmičkového“ roku je stále živý.

Předkládaná bakalářská práce se snaží přispět k poznání událostí šedesátého osmého roku na regionální úrovni, které probíhaly v závislosti na známých „velkých“ dějinách. Autor vybral pro potřeby práce okres Rakovník, ze kterého sám pochází. Pokusí se vystihnout průběh invaze Varšavské smlouvy na území výše zmíněného okresu.

Autor se snažil v 1. kapitole stručně popsat události, které srpnové invazi na celostátní úrovni předcházely. Jsou ve

zkratce popsány atmosféra a poměry 60. let, taktéž i okolnosti, které zapříčinily pokus o československou reformu roku 1968. Část zabývající se obecnějšími dějinami převážně sleduje poměry ve vedení KSČ, změny v československé společnosti a aktivitu Moskvy a jejích vazalů v potlačování Pražského jara. 1. kapitolu uzavírá popis vpádu armád Varšavského paktu na území ČSSR.

Před samotným výkladem srpnových dní na Rakovnicku bylo nutné se zorientovat v poměrech námi vybraného okresu. Ve 2. kapitole jsou hledány otázky, jakým způsobem pronikal duch obrodného procesu do sledovaného regionu, a jak se s ním místní politické vedení ztotožňovalo.

Hlavním cílem bádání byly otázky spojené se samotným vpádem okupačních vojsk na okres Rakovník. Ve 3. kapitole jsou mj. popisovány kroky politického vedení Rakovnícka, kdy je kladen důraz na sledování reakcí místního OV KSČ a ONV, které jsou nuceny se vypořádat s příchodem cizích vojáků. Mimo to jsou sledovány postoje, názory a činy řadových občanů okresu. Na stránkách této bakalářské práce budou též hledány regionální odlišnosti, které mohly na Rakovnicku v námi sledované době nastat. Autor práce tato specifika našel v posledních dvou podkapitolách, které se zabývají průběhem chmelové sklizně na Rakovnicku a smrtí vojáka BLA u Nového Domu.

K lepší orientaci autora v československé společnosti a politice komunistické strany v 60. letech významným způsobem přispěla čtyřdílná práce Karla Kaplana *„Kořeny československé reformy 1968“*. Autorův popis hlavních událostí Pražského jara vychází zejména z monografií Antonína Benčíka *„Rekviem za Pražské jaro“* a *„V chapadlech kremelské chobotnice“* a z knihy Jiřího Vančury *„Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968.“* Soustavný výzkum událostí roku 1968 na Rakovnicku nebyl dosud veden. Ve svých člancích se dílčím událostem na okrese věnoval v regionálním tisku Tomáš Bednařík, který se zajímal hlavně

o okolnosti související s případem zavražděného vojáka BLA. Okolnosti účasti BLR na okupaci ČSSR ve své diplomové práci popisovala Ivana Skálová.

Autorův výzkum byl tedy dále veden v SOkA Rakovník. Hlavní zájem poutal fond OV KSČ, kde byly analyzovány zápisy z předsednictva i pléna OV a z březnové a červnové okresní konference KSČ. Zápisy ze srpnových schůzí byly často neúplné nebo chyběly zcela. Tato jednání se však dala částečně zrekonstruovat z jiných zdrojů, mj. z provolání a výzev výše zmíněných orgánů. Bádání se dále zabývalo fondem ONV, opět konkrétně zápisy ze schůzí rady a pléna. Autorův zájem o průběh chmelové sklizně v srpnu 1968 ho vedl do fondu OZS, konkrétně do složek OCHK. Nezanedbatelným zdrojem informací se stal rakovnický týdeník *Rozvoj*, který v srpnových dnech vycházel pod názvem *Svobodný Rozvoj*. Tento je doplněn o zprávy z *Pravdy*, která vycházela provizorně několik dní v okresním městě, a ze *Svobody*, orgánu středočeského KV KSČ. Autorův záměr využít soustavného bádání na poli orální historie neuspěl především díky nedostatku pamětníků ochotných odpovídat na otázky související s rokem 1968. Proto je pouze jako ilustrace uvedena část vzpomínek Jana Lebedy pro *Jindřichohradecký deník* a rozhovor s řevničovskou učitelkou ZDŠ Evou Čermákovou.

Autor ve svém textu zmiňuje pojem Rakovnicko. Tímto je zamýšlena oblast vymezená rozlohou okresu Rakovník. Při výkladu obecných událostí je často užíváno slovních spojení „československá veřejnost, společnost“ atp. Bakalářská práce se však v 1. kapitole povětšinou věnuje pouze událostem souvisejícím s vývojem v českých zemích, které měly přímý vliv na okres Rakovník. Citace z dobových dokumentů, které se na stránkách práce objevují, jsou opsány doslovně, byly opravovány pouze pravopisné chyby a překlepy.

# 1. Československý rok 1968

## 1.1 Pád Antonína Novotného

Roku 1960 přijalo československé NS novou ústavu, která mj. změnila název státu na Československá socialistická republika. Československo, vedené KSČ v čele s prvním tajemníkem a prezidentem republiky A. Novotným, se stalo po Sovětském svazu druhou zemí, kde byl dobudován socializmus. Reálná situace však byla poněkud odlišná. Od počátku 60. let se počaly objevovat potíže v československém hospodářství, které byly odvislé od náročné přestavby ekonomiky v předešlých letech. Koncepce strojírenské velmoci prosazovaná v 50. letech se ukázala jako chybný krok. Československé hospodářství, které bylo ve vleku SSSR, výrazně zaostávalo za západními zeměmi. Ekonomika řízená z centra direktivními metodami přešla počátkem 60. let do závažné krize.<sup>3</sup>

Roku 1963 se hospodářská krize výrazně prohloubila. Snahy o nápravu nepříznivé situace, které většinou končily jen dalším posilováním pravomocí plánovačů v centru a utužováním jejich autority, se ukázaly jako liché.<sup>4</sup> Odborníci došli posléze k závěru, že ekonomika ČSSR se neobejde bez radikálního zásahu. Ekonomové kolem O. Šika navrhovali začlenění některých tržních prvků do československého hospodářství. Diskuze ohledně ekonomické reformy se přenesla do politických sfér, kdy řada lidí ve vedení KSČ novou koncepci odmítala.<sup>5</sup> Neúspěchy plánovitého hospodářství a zápas o ekonomickou reformu, která byla po dlouhých diskuzích od roku 1965 v ČSSR částečně realizována, se stala jednou z příčin postupného tání komunistického režimu.

---

<sup>3</sup> Kaplan, K: Kořeny československé reformy. II. Reforma trvalé nemocné ekonomiky. Brno 2000, s. 163 – 165.

<sup>4</sup> Tamtéž, s. 240.

<sup>5</sup> Tamtéž, s. 245 – 249.

K další podstatné změně došlo v československé společnosti. Do svého aktivního života vstupovala nová generace se svými novými myšlenkami nezatíženými předchozím vývojem. Myšlení této mladé generace se velmi často neshodovalo s oficiální státní ideologií ztělesněnou KSČ.<sup>6</sup>

Ve společnosti vzrostl počet kvalifikovaných dělníků a příslušníků mladé inteligence, kteří svými postoji zásadně přispěli k destabilizaci režimu. Tito lidé byli se stávajícím režimem v Československu, který jen pozvolna a ne příliš úspěšně reagoval na jejich potřeby, nezřídka nespokojeni. Stále více občanů ČSSR vědělo ze svých zkušeností o rozdílech mezi oficiální politikou státu, resp. politikou KSČ, a skutečnou situací. Tyto rozpory si uvědomovala i podstatná část odborníků, kteří se přímo nepodíleli na vládnutí ve státě. Tento stav československé společnosti 60. let volal po významné změně ve společensko-politických strukturách.<sup>7</sup>

Impulzem k převratným událostem v československé společnosti, které jsou označovány souhrnným názvem jako tzv. Pražské jaro, následně ukončeného násilným vpádem vojsk Varšavského paktu v srpnu 1968, byl mocenský pád prvního muže KSČ Antonína Novotného. Předehru k této významné události, která měla zásadní vliv na všechny občany tehdejší ČSSR, lze nalézt již v předešlém roce 1967. Režim prvního tajemníka ÚV KSČ podléhal vlivem neutěšeného stavu ekonomiky i společnosti výrazné liberalizaci. Z obav, že se mu situace vymkne z rukou, hodlal A. Novotný přistoupit k přitvrzení svého stávajícího vládnutí.<sup>8</sup> V této době se počal formovat zpočátku nesmělý opoziční proud, který se nakonec jasně vymezil proti Novotného byrokratickému systému ovládající celou zemi. Tyto síly postupně dozrávaly jak v samotné KSČ, tak napříč celou československou společností.<sup>9</sup>

---

<sup>6</sup> Tamtéž, III. Změny ve společnosti, s. 15.

<sup>7</sup> Tamtéž, s. 88.

<sup>8</sup> Kaplan, K., Kosatík, P.: Gottwaldovi muži, Praha a Litomyšl 2004, s. 303.

<sup>9</sup> Benčík, A.: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 17.

Ve dnech 27. - 29. června 1967 probíhal IV. sjezd Svazu československých spisovatelů. Část mladých autorů v čele s L. Vaculíkem vystoupila s otevřenou kritikou režimu prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky A. Novotného. Spisovatelé vystoupili s požadavkem demokratizace, humanizace, svobody slova a zrušení cenzury. Reakce předsednictva ÚV KSČ nemohla být jiná, než záporná. Ještě na sjezdu přispěchal s ostrým odmítnutím kritiků tajemník ÚV J. Hendrych. Tresty na sebe nenechaly dlouho čekat. Následoval zákaz volení do svazových orgánů, vyloučení pochybovačů z řad KSČ či zastavení vydávání Literárních novin.<sup>10</sup>

Pozici A. Novotného významně podkopával jeho nedůvěřivý vztah k slovenskému národu. Ve svém politickém programu odmítal jakoukoliv formu federalizace československého státu. Během 60. let se dostal do konfliktu s částí slovenských komunistů. Když se hlasitému kritikovi současné stranické práce G. Husákovi nepodařilo roku 1964 prosadit do vedení ÚV KSS, odpadl A. Novotnému silný protivník. To již však nastupovala do vedení KSS nová generace politiků kolem prvního tajemníka ÚV KSS A. Dubčeka. S těmito politiky se dostával Novotný do častých sporů a slovních rozmlísek. Negativní poměr A. Novotného ke Slovensku byl veřejným tajemstvím. Koncem srpna odcestoval do Turčanského sv. Martina, kde probíhaly oslavy spojené s výročím 100 let od založení slovenského gymnázia. Novotného prezíravý vztah k Slovákům vyvrcholil při neplánované návštěvě Matice slovenské, kdy se dostal do konfliktu s pracovníky Matice, které označil za buržoazní nacionalisty a separatisty.<sup>11</sup> Vrcholem bylo Novotného urážlivé chování při předávání darů jeho manželce, které okořenil známým zvoláním: „*Božka, neber to!*“<sup>12</sup>

Nespokojené hlasy se však počaly ozývat i na nejvyšších místech stranické hierarchie. Ve dnech 30. - 31. října

---

<sup>10</sup> Tamtéž s. 17.

<sup>11</sup> Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha a Litomyšl 2004, s. 294 – 296.

<sup>12</sup> Citováno dle: Benčík, A.: *Rekviem za pražské jaro*, Třebíč 1998, s. 17.

probíhala schůze ÚV KSČ. S kritikou Novotného aparátu zde vystoupil zejména A. Dubček, první tajemník ÚV KSS a člen předsednictva ÚV KSČ. Kritika se nezastavila ani před samotným vedením strany. A. Dubček vystoupil s požadavkem na zásadní změnu politiky KSČ, která měla napříště odpovídat změnám v československé společnosti. Významné místo v tomto projevu zaujala otázka postavení Slovenska v rámci společného státu. Zjevným útokem proti pozicím A. Novotného bylo upozornění na nutnost rozdělování stranických a státních funkcí.<sup>13</sup>

Dubčekův kritický projev A. Novotného mimořádně rozladil. Přispěchal s obviněním A. Dubčeka z „nacionální úchylny“. Jenže tu již byla řada členů ÚV, kteří rozuměli Dubčekovým argumentům a návrhům, a kteří stáli na jeho straně. Novotného reakce proto byla odmítnuta jako nepodložená a neadekvátní.<sup>14</sup> Navíc, dalším výsledkem říjnového zasedání ÚV, byl silný slovenský blok, který se tak proti A. Novotnému právě dotvořil. Společně s českými reformisty šlo o blok, jehož kritické hlasy nebylo lze přeslechnout.<sup>15</sup>

31. října došlo k dalším událostem, které ještě více rozjitřily již tak neklidnou atmosféru těchto dní. Do ulic hlavního města vyšli studenti bydlící v nově zbudovaných vysokoškolských kolejích na Strahově, aby vyjádřili svou nespokojenost s nevyhovujícím technickým stavem těchto budov, kde již po několikáté vypadl elektrický proud. Mladí lidé procházeli ulicemi Prahy a skandovali: „*Chceme světlo, chceme studovat!*“ Reakce komunistických bezpečnostních složek byla brutální. Neadekvátní zásah, při kterém byli studenti rozháněni pendreky, a který za sebou zanechal desítky zraněných, vyvolal rozsáhlé protesty.<sup>16</sup>

Během podzimu 1967 se tak z různých proudů utvořila opozice vůči vedení A. Novotného. Střet, který na sebe vzal podobu

---

<sup>13</sup> Tamtéž, s. 18.

<sup>14</sup> Tamtéž, s. 19.

<sup>15</sup> Vančura, J: *Naděje a zklamání*, Praha 1990, s. 18.

<sup>16</sup> Tamtéž, s. 14.

sporu o kumulaci stranických a státnických postů, se nutně musel projevit v samotném vedení KSČ. Mnozí nespokojenci z řad předsednictva a tajemníků ÚV již neviděli ve spolupráci s prvním tajemníkem svou další budoucnost. Přívrženci A. Novotného však nechtěli své pozice vyklidit bez boje. Jednalo se o konzervativní kruhy v bezpečnostních a mocenských složkách. A. Novotný byl jakožto prezident republiky nejen nejvyšším velitelem ČSLA, ale prostřednictvím VIII. oddělení ÚV KSČ armádu přímo ovládal. Vedoucí VIII. oddělení M. Mamula počítal dokonce s nasazením vojenských složek k obraně proti vnitřnímu nepříteli.<sup>17</sup>

Svou pozici hodlal A. Novotný upevnit za použití zbraní nejtěžšího kalibru. V prosinci 1967 neváhal do Prahy pozvat L. I. Brežněva. První muž KSSS na neoficiální návštěvu ČSSR 8. prosince skutečně dorazil. Za A. Novotného se však nepostavil. Zdá se, že názorové střety uvnitř vedení KSČ podcenil, maje je za spory čistě osobního rázu. Svou roli sehrály i nepříteliš vřelé vztahy mezi těmito hlavními představiteli dvou komunistických stran. L. I. Brežněv se proto vrátil do Moskvy s nepříteliš závazným prohlášením, že toto je československá záležitost. Na prosincovém plénu ÚV KSČ se tak Novotného slábnoucí pozice mohla obnažit v plné nahotě. Kritické hlasy z řad opozičního proudu se již nezastavovaly ani před samotným prvním tajemníkem ÚV. Výsledkem bylo konečné rozhodnutí o návrhu na oddělení funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky. Blížily se Vánoce roku 1967, proto bylo dohodnuto, že další jednání budou odročena na leden 1968.<sup>18</sup>

Těch několik dní mezi vánočními svátky a lednovým plénem ÚV KSČ se pokusilo využít jádro příznivců A. Novotného k zvratu situace. Iniciativu se snažili přebrat lidé z armádních špiček pod vedením gen. J. Šejny, předsedy HV KSČ

---

<sup>17</sup> Benčík, A.: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 18.

<sup>18</sup> Vančura, J: Naděje a zklamání, Praha 1990, s. 19.



na MNO. Rodinného přítele prezidenta republiky A. Novotného v jeho krocích do značné míry vedla obava, že pokud Novotný padne, budou odhaleny Šejnovy nekalé machinace na MNO. Konzervativci z StB, nejvyššího armádního velení a MNO zamýšleli proti opozičníkům vystoupit i s podporou armády. K tomu již ale nedostali prostor.<sup>19</sup>

Po Novém roce se ve dnech 3. – 5. ledna znovu sešlo plénum ÚV KSČ. Diskuze o rozdělení postů, které zastával A. Novotný, byla konečně zakončena rozhodnutím odvolat prvního tajemníka ÚV. Na jeho místo byl posléze zvolen A. Dubček. Dalším výsledkem lednového pléna bylo zvolení čtyř nových členů předsednictva ÚV KSČ, z nichž s dvěma bylo možno počítat jako s příznivci reformních změn. Těmito pro širokou veřejnost nepřiliš čitelnými událostmi byly v ČSSR odstartovány nebývalé změny, které později získaly souhrnné pojmenování „Pražské jaro“.<sup>20</sup>

## **1.2 Polednový vývoj událostí v ČSSR**

Volba A. Dubčeka prvním tajemníkem ÚV KSČ, to byl především kompromis přijatelný pro všechny. Jako Slovák mohl počítat s podporou slovenských členů ÚV, nebyl nepřijatelný ani pro zastánce politiky A. Novotného, ani pro reformisty. Po svém zvolení absolvoval A. Dubček sérii zdvořilostních návštěv u svých kolegů ve východním bloku. Koncem ledna zavítal do Moskvy, poté následovala setkání s představiteli ostatních socialistických zemí. Nový první tajemník též přijímal rezoluce z okresů a krajů, které souhlasily s rozdělením funkcí na lednovém plénu. Změna ve vedení KSČ byla tímto posvěcena na všech úrovních strany.<sup>21</sup>

Mocenský pád A. Novotného zprvu pro řadové občany ČSSR znamenal pouze jednu ze změn v hierarchii KSČ. V projevech

---

<sup>19</sup> Benčík, A.: V chapadlech kremelské chobotnice, Praha 2007, s. 50 – 54.

<sup>20</sup> Hájek, J.: 1968, Praha 1994, s. 15.

<sup>21</sup> Vančura, J: Naděje a zklamání, Praha 1990, s. 22.

A. Dubčeka se nicméně počaly objevovat zmínky o hledání vlastní cesty, požadavcích jisté demokratizace, o nové úloze KSČ ve vedení státu a společnosti atp. Svůj program změn naznačil již na VII. sjezdu JZD ve dnech 1. – 3. února 1968. Brzy následovaly články a vystoupení některých reformních politiků, kteří se svými názory počali rozvířovat stojaté vody československých sdělovacích prostředků. Samotná média, která se záhy vymanila z dohledu všudypřítomné cenzury, přispěchala s novými, dosud tajenými a tabuizovanými tématy. Byly zveřejněny informace o klíčových plenárních zasedáních ÚV KSČ z druhé poloviny roku 1967 a ledna 1968. V československé společnosti se mohly prostřednictvím masmédií bez obav řešit hrůzné praktiky 50. let či chyby i viny současného prezidenta republiky A. Novotného.<sup>22</sup>

V té nejnevhodnější době postihla A. Novotného a jeho přívržence další těžká rána v podobě případu gen. Šejny. Již zmiňovaný J. Šejna, Novotného přívrženec a rodinný přítel, byl člověkem, kterého na nejvyšší místa v armádě a MNO vynesly praktiky 50. let, kdy více než odborné znalosti platila stranická knížka. Se svým nejbližším spolupracovníkem J. Moravcem z MNO se nezákonně obohacovali machinacemi s travním a jetelovým semenem a ojetými automobily. Koncem roku 1967 se těmito nelegálními praktikami počala zabývat VB. Vyšetřování se brzy zaměřilo na MNO a gen. Šejnu. Tomu se na čas podařilo přesvědčit svého komplice, aby vzal vinu na sebe. J. Moravec ve vyšetřovací vazbě zanedlouho obrátil a ve svých výpovědích označoval za hlavního viníka právě J. Šejnu. Liknavé vyšetřování a protekce známých umožnily generálovi připravit útěk ze země. 25. února 1968 J. Šejna skutečně odcestoval z ČSSR se svou milenkou a synem. Neodjížděl s prázdnýma rukama. S sebou si odvezl tisíce přísně tajných mikrofilmových snímků vojenských dokumentů nejrůznějšího

---

<sup>22</sup> Benčík, A.: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 21.

charakteru. Nakonec se dostal do USA, kde požádal o politický azyl.<sup>23</sup>

Není třeba velké fantazie k tomu, abychom si představili, jaký výbušný materiál představovala aféra gen. Šejny právě v těchto dnech. Zrada prakticky nejvyššího představitele KSČ v armádě, kandidáta ÚV KSČ a člena předsednictva NS byla vítaným soustem pro československá masmédia, která se právě probouzela ze své letité podřízenosti KSČ. Na přetřes se brzy dostaly vztahy mezi uprchlým generálem a prezidentem republiky A. Novotným. Jako hlavní strůjce vojenského vystoupení ve prospěch A. Novotného, a jakožto typický muž Novotného éry, se stal jasným terčem opozice, která stála proti konzervativním kruhům a proti A. Novotnému samotnému.<sup>24</sup>

Výsledkem aféry uprchlého generála byly rozsáhlé personální změny v ČSLA, kde byly zásadním způsobem vyměněny hlavní velitelské kádry. K dalším změnám docházelo napříč stranickým aparátem. Okresní konference KSČ odmítaly volit funkcionáře s pošramocenou pověstí, kteří byli příliš provázáni s byrokratickou vládou A. Novotného. Další představitelé starého režimu, kteří již pozbyli důvěry, nebo se nedokázali včas přizpůsobit změnám, byli na nátlak zdola odvoláváni. Odchody se týkaly i nejvyšších pater stranické hierarchie a státu. O své posty přišli například dosavadní ministr vnitra či generální prokurátor. Naopak, z Rumunska byl nazpět povolán velvyslanec a bývalý ministr školství Č. Císař.<sup>25</sup>

Veřejnost, která byla československými sdělovacími prostředky o vývoji událostí velice dobře informována, nyní požadovala změnu na zcela nejvyšším místě v ČSSR. Kampaň řízená masmédií za odvolání již tak zdiskreditovaného prezidenta republiky nabírala na obrátkách. Předsednictvo ÚV KSČ na své schůzi z 21. března vysloвило souhlas se žádostí

---

<sup>23</sup> Tamtéž s. 23.

<sup>24</sup> Vančura, J: Naděje a zklamání, Praha 1990, s. 27.

<sup>25</sup> Tamtéž, s. 28.

A. Novotného o uvolnění z funkce prezidenta republiky. O den později podal prezident republiky demisi.<sup>26</sup>

Ve funkci prezidenta republiky vystřídal A. Novotného L. Svoboda. Postava válečného hrdiny se ukázala jako kompromisní řešení při výběru z několika kandidátů, mezi kterými figurovali například G. Husák, Č. Císař, Z. Fierlinger či J. Smrkovský. Zvolení pensiovaného armádního generála, který bojoval se svoji vojenskou jednotkou v řadách Rudé armády, se mělo v Moskvě setkat s pochopením tamějšího vedení. Jelikož se ocitl v 50. letech v nemilosti, jevila se jeho kandidatura i jako jistý protiklad právě proti starému režimu.<sup>27</sup>

Počátky obrodného procesu v ČSSR a především personální změny ve strukturách KSČ a státu začaly brzo v okolních zemích socialistické soustavy a zvláště v Moskvě vzbuzovat první obavy. Jak se v ČSSR stupňoval tlak na odvolávání zkompromitovaných funkcionářů, a rostla síla sdělovacích prostředků, které se staly výrazným katalyzátorem společenského dění, počaly obavy v ostatních komunistických stranách východního bloku přerůstat v silné znepokojení. Je nutné si uvědomit, že ve strategických plánech sovětské generality a v politbyru ÚV KSSS hrála ČSSR významnou úlohu. Jakákoliv destabilizace tohoto regionu nebo pokus o nezávislý vývoj by tyto plány ztěžovaly či přímo znemožňovaly.<sup>28</sup>

Prvním společným vystoupením varšavské pětky, tedy SSSR, NDR, PLR, MLR a BLR, proti převratným událostem v ČSSR, bylo jednání delegací těchto států v Drážďanech 23. března 1968. Členové československé delegace původně počítali s tím, že na této schůzce budou jednat jen o otázkách ekonomického charakteru. Přivítala je však početná sovětská a východoněmecká generalita. Českoslovenští zástupci byli posléze nuceni vyslechnout z úst šéfů východoevropských

---

<sup>26</sup> Benčík, A.: V chapadlech kremelské chobotnice, Praha 2007, s. 68.

<sup>27</sup> Vančura, J: Naděje a zklamání, Praha 1990, s. 29.

<sup>28</sup> Benčík, A.: V chapadlech kremelské chobotnice, Praha 2007, s. 83.

komunistických stran nekompromisní kritiku dosavadního obrodného procesu v ČSSR. Padala slova o kontrarevoluci a o nástupu antisocialistických pravicových sil. Rozhodně se nejednalo jen o dobře míněné rady. Ve vystoupeních představitelů varšavské pětky zaznívaly i temné hrozby případného vojenského zákroku. Představitelé ČSSR v čele s A. Dubčekem, ač sami neměli žádný čas na přípravu, dokázali nepříznivé argumenty vyvracet a vlastní politiku uhájít. Po těchto rozhovorech, kdy československá delegace přislíbila, že zamezí nepřátelské činnosti, bylo vydáno nic neříkající obecné komuniké a delegace se rozjely do svých domovů. O výsledcích jednání nebyla z obav před antisovětskými náladami informována československá veřejnost, ale ani představitelé ÚV KSČ.<sup>29</sup>

I přes tyto nepříznivé události, a přes náznak prvních komplikací v socialistickém táboře, pokračovalo Dubčekovo reformní vedení ve svém programu politických a společenských změn. Šlo především o Akční program KSČ, který již delší dobu připravovali pracovníci z řad KSČ, ale i odborné veřejnosti. Přijetím Akčního programu chtěli reformisté v KSČ dát najevo jasný příklon ke změnám ve všech oblastech československé společnosti a k požadavkům plné demokratizace.<sup>30</sup>

### **1.3 Reformní proces Pražského jara**

K urychlení reformního procesu přispělo dubnové plénum ÚV KSČ, které se sešlo ve dnech 28. března a 1. – 5. dubna. Hlavním bodem programu bylo schválení Akčního programu. Tím byla významným způsobem urychlena cesta demokratických reforem a výrazných změn v československé společnosti.<sup>31</sup> Akční program, jako základní dokument Pražského jara, důsledně analyzuje předešlý režim, který dogmaticky uplatňoval stalinské pojetí socialismu. V nové společnosti humánního socialismu bude

---

<sup>29</sup> Tamtéž, s. 83 – 85.

<sup>30</sup> Tamtéž, s. 82.

<sup>31</sup> Benčík, A.: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 34.

formálně ponechána vedoucí úloha KSČ. Zároveň mají být v duchu plné demokratizace respektována základní lidská a občanská práva. Pozice KSČ též dozná změny v tom, že stranické struktury již napříště nebudou nahrazovat státní orgány.<sup>32</sup>

Plenární zasedání bylo významné i další vlnou kádrových změn v samotném vedení strany. Do předsednictva ÚV KSČ byli například zvoleni reformisté F. Kriegl, J. Smrkovský, Č. Císař či Z. Mlynář. V předsednictvu se tak rovnováha sil výrazně vychýlila ve prospěch nastoupených změn. Na post předsedy NS byl doporučen J. Smrkovský, předsedou NF se stal F. Kriegl. Změny se týkaly i nové vlády, v jejímž čele stanul O. Černík. Na zasedání došlo k ustanovení tzv. Pillerovy komise, která se měla zabývat dalšími stranickými rehabilitacemi obětí systému 50. let.<sup>33</sup>

Zemětřesení, ke kterému došlo v stranických strukturách KSČ a ve státních orgánech ČSSR, neušlo pozornosti v ostatních státech východního bloku. Zejména v Moskvě vyvolaly tyto nepříznivé zprávy neobyčejný rozruch. Ve dnech 9. - 10. dubna se konalo zasedání ÚV KSSS. Hlavním bodem na programu jednání byla situace v ČSSR. L. I. Brežněv zaslal po skončení tohoto dubnového pléna, kde byla přijata řada opatření pro udržení socialistických vymožeností v ČSSR, osobní dopis prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ. První muž KSSS vyjadřuje A. Dubčekovi svou nespokojenost s vývojem v ČSSR. Není bez zajímavosti, že se již na počátku dubna 1968 v hlavách sovětských generálů zrodily plány na vojenské potlačení Pražského jara. Odpovídala tomu i probíhající reorganizace v určitých částech Sovětské armády právě v těchto dnech.<sup>34</sup>

Domněnky o případném vojenském zásahu se záhy počaly množit v samotné ČSSR. Informace z jednotlivých zastupitelských úřadů zemí varšavské pětky o této eventualitě hovořily stále častěji. Navíc ve sdělovacích prostředcích výše zmíněných

---

<sup>32</sup> Týž: V chapadlech kremelské chobotnice, Praha 2007, s. 85.

<sup>33</sup> Vančura, J: Naděje a zklamání, Praha 1990, s. 30.

<sup>34</sup> Benčík, A.: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 36.

států byly nezřídka uveřejňovány zprávy kritizující obrodný proces probíhající v ČSSR. Mluvílo se zde o kontrarevolučních plánech či o přeměně socialistického Československa v buržoazní republiku.<sup>35</sup>

Navzdory znepokojivým zprávám pokračoval obrodný proces Pražského jara v nastoupené cestě. Československá masmédiá přinášela stále nové příklady excesů 50. let, byly probírány chyby a zásadní nedostatky Novotným vedené KSČ. Právě za asistence sdělovacích prostředků se československá společnost počala aktivizovat. Lidé přestali být pasivním objektem zvůle mocenských složek KSČ, ale naopak se o dění ve svém státě počali zajímat. Náklady tisku se podstatně zvýšily, lidé jevíli vyšší zájem o vysílání rozhlasu a televize.<sup>36</sup>

Příznivé společenské klima Pražského jara vedlo ke vzniku nejružnějších spolků, sdružení a zájmových organizací. Došlo například k obnovení činnosti Junáka, rodily se další iniciativy mládeže či spolky dle profesních a zájmových kritérií. Značnou pozornost na sebe poutal Klub angažovaných nestraníků (KAN). Reagoval na značný počet lidí, kteří měli zájem podílet se na veřejných věcech, nikoliv však prostřednictvím stranické struktury KSČ. Ne nereálná se jevíla ta možnost, že by KAN mohl v budoucích volbách vystoupit jako skutečná politická síla. Další pozoruhodnou organizací byl Klub 231 (K 231). Své označení odvozoval od čísla zákona na ochranu republiky z roku 1948. Klub slučoval politické vězně, kteří byli dle výše zmíněného zákona odsouzeni. Ve svém programu si kladl za cíl posouzení každého jednotlivého případu a jejich následné rehabilitace. K 231 odhadoval počet svých členů na 70 tisíc. Nelze opomenout ani pokusy o znovuobnovení činnosti sociální demokracie. I když tato snaha nepřesáhla rámec příprav, stala se zřejmě nejvážnější hrozbou mocenského monopolu KSČ. Další levicová strana by se

---

<sup>35</sup> Tamtéž, s. 37.

<sup>36</sup> Vančura, J: Naděje a zklamání, Praha 1990, s. 30.

těšila v případném politickém boji značné podpoře oproti KSČ se svojí pošramocenou pověstí.<sup>37</sup>

Vedle společenských a politických změn, ke kterým docházelo během roku 1968, se uskutečňovala i reforma trvale nemocné ekonomiky. Hospodářství socialistického Československa se od počátku 60. let potýkalo se značnými těžkostmi, které primárně vyvěraly z chybné struktury a koncepce ekonomiky ČSSR. Snahy napravit tyto nepříznivé jevy, a především diskuze o vhodnosti či nevhodnosti změn, se staly jedním z hnacích motorů československé reformy druhé poloviny 60. let. Od roku 1965 probíhala realizace nové soustavy řízení ekonomiky. Velmi zjednodušeně řečeno, šlo hlavně o přenesení části rozhodovacích pravomocí z centra na nižší úrovně a uplatnění některých tržních principů v direktivně řízené ekonomice. Pokus o zásadní změnu hospodářské koncepce se neustále potýkal s řadou nedostatků, které nastávaly při zavádění teorie do praxe. Navíc musel nutně narazit na dogmatickou hradbu, kterou hájila řada odpůrců reformy uvnitř KSČ.<sup>38</sup>

Polednový vývoj v ČSSR se měl dále soustředit na odstraňování ekonomického systému, který byl řízen úřednickým aparátem v centru, tedy v největší míře výrobními ministerstvy. Nutností bylo odstranit ochranářské prostředí, které zastíralo rozdíly mezi ekonomicky zdatnými a zaostalými podniky. K okamžitému rušení ztrátových výrob však docházet nemělo. Větší podíl na hospodaření svých podniků měli získat zaměstnanci prostřednictvím podnikových rad. V otázce modernizace výroby se alternativy hledaly ve spolupráci se zahraničními kapitalistickými podniky. Výhledově byla řešena volná směnitelnost československé koruny za ostatní měny. Vláda ČSSR se též rozhodla podpořit drobné soukromé podnikání. Byly tím myšleny malé rodinné podniky, které měly fungovat v oblasti služeb. Na závěr dodejme, že většina těchto

---

<sup>37</sup> Tamtéž, s. 38 – 40.

<sup>38</sup> Kaplan, K.: Kořeny československé reformy 1968 II, Brno 2000, s. 163 – 175.



zaváděných či plánovaných změn vzala po srpnových událostech okamžitě za své.<sup>39</sup>

Symboliku změn Pražského jara podtrhl 1. květen 1968. Oslavou prvního máje, svátku práce, dávali občané ČSSR spontánně a nikým neditigováni jasně najevo svou touhu po vlastní cestě k demokratickému socialismu. Jako ukázka bezmezné důvěry, kterou reformní vedení vskutku pociťovalo, působilo neformální setkání desetitisíců Pražanů s A. Dubčekem a L. Svobodou v ulicích hlavního města.<sup>40</sup>

4. května proběhla v Moskvě další schůzka představitelů ČSSR a SSSR. Čechoslováci byli opět podrobena zdrcující kritice. Ač program Pražského jara hájili více než statečně, svého cíle, tedy získání finanční půjčky, nedosáhli. Výsledkem moskevských jednání byl však souhlas československé delegace s vojenským cvičením, které mělo proběhnout v ČSSR.<sup>41</sup>

#### **1.4 Ohrožení**

S myšlenkou na vojenské cvičení armád Varšavské smlouvy, které by se konalo na území ČSSR, přišel již koncem dubna 1968 při svých rozhovorech s ministrem národní obrany M. Dzúrem velitel Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy maršál Jakubovskij. Cvičení vojsk v ČSSR mělo v plánech Moskvy působit jako forma nátlaku na reformní křídlo v KSČ. Zároveň mělo působit jako jakási forma pobídky pro konzervativní kruhy ve straně. Současně padl návrh na překročení československo-polských hranic sovětskou vojenskou jednotkou o síle jedné divize, která by v součinnosti s ČSLA střežila západní hranice ČSSR. Sovětská divize v ČSSR pak měla na našem území působit jako prodloužená ruka Kremlu. K překročení československých

---

<sup>39</sup> Tamtéž, s. 44 – 48.

<sup>40</sup> Benčík, A.: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 45.

<sup>41</sup> Týž: V chapadlech kremelské chobotnice, Praha 2007, s. 90.

hranic sovětskými vojáky nakonec nedošlo. V cestě jim stál tankový prapor ČSLA na údajném cvičení.<sup>42</sup>

Výsledkem stále intenzivnějšího tlaku ze strany ostatních dělnických stran bylo aktivizování prosovětsky orientovaných konzervativců uvnitř KSČ. Ve vedení strany se vyčlenila probrežnevovská skupina V. Biřak, D. Kolder, A. Indra a spol. K tomuto dění přispívaly návštěvy představitelů sovětské strany a armády, které nabývaly spíše charakteru inspekčních cest. V argumentech Sovětů proti obrodnému procesu v ČSSR hrála podstatnou roli obava z možné neschopnosti hájit západní hranici proti imperialismu.<sup>43</sup>

Ve dnech 29. května - 1. června 1968 probíhalo květnové zasedání ÚV KSČ. Konzervativní proud uvnitř strany si od plenárního zasedání ÚV sliboval posílení svých pozic. Ačkoliv bylo nakonec jednoznačně potvrzeno pokračování reformního procesu, označilo plénum za hlavní hrozbu pravicový oportunistus a antisocialistické síly. Projevovala se tak názorová nejednota uvnitř vedení KSČ. Z květnového pléna též vyšlo usnesení o svolání mimořádného XIV. sjezdu KSČ na 9. září 1968.<sup>44</sup>

Koncem května se počaly na československé území přesouvat armády SSSR, PLR a MLR. Cílem těchto přesunů byla účast na plánovaném vojenském cvičení, které dostalo název ŠUMAVA a konalo se ve dnech 20. - 30. června. Cvičící vojska měla podle oficiálního programu předstírat obranu západních hranic proti útoku NATO. Účast vojsk Varšavského paktu byla záměrně mnohem početnější, než se původně předpokládalo. Pravým důvodem cvičení ŠUMAVA bylo působit na vnitropolitickou situaci ve státě, což se přirozeně dařilo. Na cvičení se podílel i nezvykle vysoký počet spojovacích a jiných speciálních jednotek. Specialisté z řad sovětské, polské a maďarské armády během manévřů rekognoskovali situaci v ČSSR.

---

<sup>42</sup> Tamtéž, s. 90 – 94.

<sup>43</sup> Benčík, A.: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 53. – 56.

<sup>44</sup> Tamtéž, s. 59.

Zároveň mohli vyzkoušet spolupráci svých jednotek v případné akci na našem území.<sup>45</sup>

„*Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům vědcům, umělcům a všem*“. Takto začínal článek L. Vaculíka, který byl koncem června otištěn ve všech československých lítech. Spisovatel L. Vaculík ve svém článku reagoval na obavy z ohrožení a zastavení reformního procesu konzervativci uvnitř KSČ. Na tyto působily formulace ve smyslu nabádání k různým občanským iniciativám a aktivitám jako rudý hadr na rozzuřeného býka. Jenže nevoli vyvolal článek *Dva tisíce slov* též v předsednictvu ÚV KSČ. Ve složité vnitropolitické i mezinárodní situaci přilila Vaculíkova výzva další olej do ohně.<sup>46</sup>

V Kremlu a sovětských satelitech přirozeně chápali *Dva tisíce slov* jako výzvu ke kontrarevoluci. Dubčekovo vedení obdrželo posléze celou řadu dopisů z Moskvy, ve kterých se hodnotila situace v ČSSR jako demontáž socialismu. Československým představitelům byla navržena společná schůzka, která měla řešit situaci v zemi. Dubčekovo vedení nesouhlasilo s tím, že je ochotné vést buďto bilaterální rozhovory, nebo kolektivní jednání za přítomnosti představitelů Jugoslávie a Rumunska, protože tyto státy reformní snahy v ČSSR významným způsobem podporovaly. Jelikož na československé podmínky vedení států varšavské pětky nepřistoupilo, uspořádaly tyto státy ve dnech 14. – 15. července 1968 vlastní schůzku bez účasti ČSSR. Výsledkem těchto porad, ve kterých opět převažovala ostrá kritika reformních procesů uvnitř ČSSR, byl rozsáhlý dopis adresovaný ÚV KSČ, ve kterém nechyběly ani zastřené hrozby použití síly při řešení československých poměrů. V promyšlené reakci představitelů Dubčekova vedení odmítli českoslovenští komunisté označit na zasedání ÚV z 19. července probíhající změny za kontrarevoluci. Vyvracení

---

<sup>45</sup> Tamtéž, s. 95.

<sup>46</sup> Vančura, J: *Naděje a zklamání*, Praha 1990, s. 57.

všech argumentů varšavské pětky bylo podepřeno značným počtem rezolucí z řad československé veřejnosti, které byla s varšavským dopisem a odpovědí ÚV KSČ dobře seznámena.<sup>47</sup>

Výsledky okresních, obvodních (28. - 30. června), krajských a městských (4. - 14. června) konferencí KSČ nenechaly nikoho na pochybách, jak velké podpoře se těšilo reformní vedení strany. Delegáti konferencí vyslovili souhlas s koncepcí A. Dubčeka a jeho lidí. Z účastníků mimořádného XIV. sjezdu, kteří byli na konferencích voleni, souznělo 80% delegátů s dosavadním postupem prvního tajemníka. Konzervativci si mohli být jisti tím, že jejich pozice uvnitř KSČ vezme po XIV. sjezdu definitivně za své.<sup>48</sup>

Atmosféra uvnitř ČSSR se s postupujícím létem výrazným způsobem dramatisovala. Přispívala k tomu dozajista neustálá přítomnost sovětských a polských vojsk, jejichž pobyt na našem území již dávno přesáhl dny vymezené pro vojenské cvičení ŠUMAVA. Přes protesty československé vlády a armádního velení, opustili poslední polští vojáci ČSSR 13. července, sovětská vojska se zdržela dokonce až do 3. srpna 1968. K uklidnění celkové situace nepřispěl ani nález zbraní na Sokolovsku (20 samopalů zn. Thomson, 30 pistolí zn. Walter, množství nábojů a zásobníků), které objevila po anonymním udání Bezpečnost 12. července. Sdělovací prostředky varšavské pětky přisoudily nálezu důležitou roli ve snaze revanšistů a kontrarevolucionářů o návrat pořádků před rok 1948.<sup>49</sup>

V polovině července 1968 se již nad Pražským jarem stahovala černá mračna. S definitivní platností byly zahájeny přípravy varšavské pětky na vojenskou intervenci v ČSSR. Tlak vůči ČSSR byl veden na všech frontách. Ve sdělovacích prostředcích SSSR a jeho satelitů se stupňovala mediální kampaň proti obrodnému procesu Pražského jara. Představitelé ČSSR a KSČ pociťovali stále intenzivnější mocenskopolitický nátlak. V bezprostředním

---

<sup>47</sup> Benčík, A: V chapadlech kremelské chobotnice, Praha 2007, s. 96.

<sup>48</sup> Týž: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 74

<sup>49</sup> Tamtéž, s. 97.

okolí ČSSR probíhala celá série vojenských cvičení, při kterých SSSR se svými spojenci prozatím jen chrastil zbraněmi. 20. července následovala ze strany SSSR rozsáhlá nóta československému vedení. Sověti zde přicházejí se snůškou nejružnějších obvinění. Přípravy na ozbrojenou intervenci vrcholily. Vojáci SSSR ve spolupráci se svými spojenci se připravovali k útoku ve svých nástupních prostorech. 23. července porada vysokých sovětských důstojníků v Moskvě upřesňovala poslední detaily plánované akce, která dostala označení „Dunaj“. 29. července byly všechny intervenční jednotky připraveny a vyčkávaly na povel k útoku.<sup>50</sup>

Rozkaz však nepřišel. Ještě jednou byla dána přednost diplomatickému řešení. Po složitých jednáních bylo rozhodnuto, že dojde k bilaterálním rozhovorům mezi delegacemi SSSR a ČSSR v Čierné nad Tisou na hranicích obou států. Jednání, na kterých měli obhajovat své postoje, nebrali českoslovenští reformisté na lehkou váhu. Před odjezdem do Čierné tak probíhaly intenzivní přípravy zástupců ČSSR, které bedlivě sledovala celá československá společnost.<sup>51</sup>

Rozhovory, které byly napjatě očekávány československou i světovou veřejností, probíhaly v Čierné nad Tisou od 29. července. Českoslovenští zástupci dorazili na místo setkání vybaveni manifestem vydaným pod názvem „*Socialismus, spojenectví, suverenita, svoboda*“, pod který připojily svůj podpis statisíce občanů ČSSR. Dokument, ve kterém byla vysvětlena základní východiska reformního procesu Pražského jara, na sovětskou stranu příliš velký dojem neudělal. Stanovisko československé delegace vystihovalo odpověď ÚV KSČ z 19. července na varšavský dopis. Proti jednotně působícím Sovětům, se na straně československé delegace vytvořil většinový blok kolem A. Dubčeka hájící svůj program. Naproti tomu část československých zástupců přijímala teze sovětského

---

<sup>50</sup> Tamtéž, s. 98 – 104.

<sup>51</sup> Tamtéž, s. 106.

vedení. Sovětská strana neustále opakovala své stále známé výtky na adresu Dubčekova vedení. Za těchto okolností se situace již druhý den značně vyostřila a rozhovory bylo nutno dokonce přerušit. Nakonec došlo k rozhovorům mezi samotnými prvními muži obou komunistických stran. Konečným výsledkem jednání byla dohoda uspořádat společnou schůzku šesti komunistických stran 3. srpna do Bratislavy.<sup>52</sup> Nevyjasněná zůstává otázka jistých ústupků, ke kterým se mělo Dubčekovo vedení zavázat.<sup>53</sup>

Setkání v Bratislavě již nepřekročilo rámec obecných stanovisek k jednotnému postupu zúčastněných stran na základě „*neotřesitelné věrnosti marxismu-leninismu a nesmiřitelného boje proti všem antisocialistickým silám.*“<sup>54</sup> Výsledkem porady ČSSR a zemí varšavské pětky byla alespoň teoretická povinnost internacionální spolupráce těchto socialistických států. Československé straně se v těchto frázích alespoň částečně podařilo otupit osten kritiky obrodného procesu zakotvením některých tezí, které mohly být vykládány jako pokus o vlastní cestu. Obecné myšlenky bratislavských porad však mohly být, a také byly, chápány vedoucími představiteli varšavské pětky zcela odlišně.<sup>55</sup>

## 1.5 Operace Dunaj

Zatímco reformní českoslovenští komunisté dospěli k názoru, že v jejich pojetí demokratického a humánního socialismu nestojí v cestě žádné překážky, země varšavské pětky se připravovaly na provedení ozbrojené intervence v ČSSR. V průběhu srpna následovala opětovná diplomatická aktivita

---

<sup>52</sup> Hájek, J.: 1968, Praha 1994, s. 53 – 54.

<sup>53</sup> Podle tvrzení V. Biřáka a jiných prosovětských stoupců uvnitř KSČ A. Dubček s L. I. Brežněvem uzavřeli dohodu o znovuoživení vedoucí role KSČ, zastavení činnosti některých organizací a spolků (např. KAN a K 231), zamezení vzniku sociální demokracie a o otázkách personálních změn (F. Kriegl, Č. Císař, O. Šik, J. Pelikán a další). A. Dubček však popíral, že v Čierné tento slib Brežněvovi dal. Benčík, A.: *Rekviem za pražské jaro*, Třebíč 1998, s. 117.

<sup>54</sup> Citováno dle: Hájek, J.: 1968, Praha 1994, s. 55

<sup>55</sup> Tamtéž, s. 55 – 56.

SSSR a jeho spojenců vůči ČSSR, kteří požadovali plnění údajných dohod z Čierné a Bratislavy. Příkladem nátlaku byla i oficiální cesta východoněmeckého vedení v čele s W. Ulbrichtem do Karlových Varů 12. srpna 1968. Po schůzce s československou stranou posílají představitelé NDR do Moskvy alarmující zprávy o neplnění výše zmíněných závazků. 15. srpna se sešlo politbyro ÚV KSSS, aby definitivně rozhodlo o provedení ozbrojené intervence v ČSSR. Vysocí důstojníci Varšavské smlouvy byli připraveni a ochotně čekali na své rozkazy.<sup>56</sup>

„Zvatelé“ z okruhu konzervativců kolem A. Indry, D. Koldera, V. Biřaka, O. Švestky, a A. Kapka též nelenili a připravovali cestu intervenci varšavské pětky na domácí půdě. Jejich plán se měl realizovat na zasedání předsednictva ÚV KSČ 20. srpna. Počítali s tím, že se na jejich stranu přidá většina členů PÚV a s takto nabytou převahou připraví prohlášení vedení KSČ k současné situaci v ČSSR. Tímto krokem získá ozbrojená intervence SSSR a jeho spojenců politickou legitimitu. S plánem byl podrobně seznámen L. I. Brežněv i ostatní představitelé varšavské pětky. Na MV měl nadcházející akce řídit ve spolupráci s mnohými bývalými členy StB náměstek ministra vnitra V. Šalgovič. Toto „zdravé“ jádro uvnitř československého MV mělo především zajistit sovětský výsadek v Praze, pacifikovat ČSLA a asistovat při internaci vedoucích funkcionářů a představitelů ČSSR. Intervence států varšavské pětky, zajištěna zvenku i zevnitř, mohla začít.<sup>57</sup>

Zasedání předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ zahájil A. Dubček ve 14. hodin odpoledne. Na programu schůze byla příprava XIV. sjezdu KSČ. Jakmile první tajemník dokončil úvodní zprávu, navrhl D. Kolder, aby bylo rovnou přikročeno k druhému bodu programu, ve kterém si „zvatelé“ naplánovali svůj výstup. Oproti jejich očekávání však Kolderův návrh

---

<sup>56</sup> Benčík, A: V chapadlech kremelské chobotnice, Praha 2007, s. 108 - 109.

<sup>57</sup> Tamtéž, s. 109 – 110.

nezískal většinu a diskuze k tezím sjezdové zprávy se protáhla až do pozdních večerních hodin. Když A. Dubček navrhl, aby zasedání předsednictva pokračovalo druhý den, vystoupili konzervativci s požadavkem okamžitého projednání svého programového bodu. Ve vzrušené diskuzi byly jejich názory reformisty rozhodně odmítnuty.<sup>58</sup>

V téže době vojenští pozorovatelé na hranicích ČSSR pozorují přesuny vojenských jednotek značné síly. Na MNO se snažili zjistit, co se přesně děje. Ministr národní obrany Dzúr byl odkázán na Šalgoviče a ten mu přislíbil, že se u něho zastaví. Dzúr byl posléze Šalgovičem převezen do bytu gen. Jamščikova, kde byl za přítomnosti sovětského velvyslance, a po telefonických konzultacích s maršálem Grečkem a L. I. Brežněvem, přesvědčen k pacifikaci ČSLA. Poté se velvyslanec Červoněnko nechal ohlásit u prezidenta republiky L. Svobody, kterému sdělil, že během nadcházející noci zahájí vojska varšavské pětky invazi do ČSSR.

Po 23. hodině 20. srpna 1968 počala vojska varšavského paktu skutečně překračovat hranice ČSSR. Nad Prahou byla zaregistrována první sovětská letadla. Když O. Černík přebíral zprávy od ministra národní obrany Dzúra o obsazování republiky, způsobil na jednání předsednictva ÚV šok. Ne však u všech členů předsednictva. Na straně „zvatelů“ spíš vládly rozpaky z toho, že se jim nepodařilo ovládnout PÚV ještě před zahájením intervence. Následovala celá série dramatických výstupů zúčastněných, kdy padala velmi ostrá slova. Když se situace poněkud uklidnila a převládl racionální postoj, bylo rozhodnuto, že vedení KSČ musí zveřejnit své stanovisko k probíhající události. Jelikož skupina konzervativců kolem Bilaka, Koldera a spol. nezískala většinu, a ani jejich zdržovací taktika nedosáhla kýžených cílů, neslo se vypracované prohlášení v duchu reformního křídla strany. Vedení KSČ se zde ostře ohrazovalo proti invazi vojsk

---

<sup>58</sup> Týž: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 141 – 143.



varšavské pětky. Mezitím na předsednictvo dorazil prezident L. Svoboda, který informoval přítomné o schůzce s Červoněnkem. Prohlášení PÚV KSČ začínající slovy „Všemu lidu Československé socialistické republiky“, mohlo být konečně předáno pracovníkům ČsRo. Ačkoliv bylo vysílání rozhlasu záhy přerušeno K. Hofmannem, šířila se výzva rozhlasem po drátě. Domácí i zahraniční veřejnost tak byly takřka od počátku invaze informována o postoji československého vedení.<sup>59</sup>

Invazní vojska počala rychle obsazovat důležitá centra ČSSR. Lidé, kteří se probouzeli za zvuku přesunů těžké vojenské techniky, si nejdříve mysleli, že jde jen o jedno z celé řady probíhajících cvičení. Mýlili se. Postupující interventi odzbrojovali posádky ČSLA a přebírali vládu nad jednotlivými částmi země.<sup>60</sup> V Praze kolony sovětských vojáků směřovaly k budově GŠ MNO. Byly zablokovány přístupy na Hrad, invazní jednotky postupovaly k budově MV a předsednictva vlády. Zde došlo k zatčení premiéra O. Černíka. V 5 hodin ráno dorazili sovětské výsadkáři k sídlu ÚV KSČ. Před budovou došlo k incidentu mezi nepřátelskými vojáky a lidmi, kteří se zde srocovali. Zazněly první výstřely, kterým padl za oběť dvacetiletý mladík. Představitelé PÚV byli posléze zajištěni sovětskými ozbrojenci.<sup>61</sup>

Po vojenské stránce se cíle ozbrojené intervence podařilo naplnit vskutku úspěšně. Představitelé ČSSR a velitelé ČSLA odmítli jakýkoliv pokus o obranu republiky, která se jevila za těchto podmínek jako zcela nemožná. Místo toho nastoupil nenásilný odpor široké veřejnosti, která se proti okupační síle postavila svými myšlenkami. Sdělovací prostředky si zachovaly svou nezávislost a toto úsilí plně podporovaly. Za své představitele se postavila takřka celá československá společnost, od jednotlivců, přes pracovní kolektivy a mnohé organizace až po stranické a státní orgány napříč celou ČSSR.

---

<sup>59</sup> Tamtéž, s. 149 – 151.

<sup>60</sup> Tamtéž, s. 156 – 157.

<sup>61</sup> Tamtéž, s. 160.

Tímto selhaly plány okupantů a jejich domácích příznivců po stránce politické.

Velkou ranou pro síly interventů a konzervativců byla neschopnost druhých jmenovaných ustanovit kolaborantskou dělnicko-rolnickou vládu a především svolání mimořádného XIV. sjezdu KSČ do pražských Vysočan. Během 22. srpna se podařilo MV KSČ v Praze seztat většinu delegátů sjezdu do areálu závodu ČKD Elektrotechnika.<sup>62</sup> Sjezd opět zopakoval stanovisko PÚV, že si intervenci vojsk varšavské pětky nevyžádal žádný kompetentní stranický ani ústavní orgán. Delegáti uznávají pouze své zákonné zástupce, nepřijmou žádný druh okupační správy či kolaborantské vlády. Základním požadavkem sjezdu byl okamžitý odchod vojsk. Pokud nebudou do 24 hodin zahájena o tomto jednání, bude 23. srpna ve 12 hodin uskutečněna hodinová protestní stávka.<sup>63</sup> Veledůležitým krokem tzv. Vysočanského sjezdu byla volba nového ÚV, do jehož vedení byli navoleni všichni internovaní představitelé reformního proudu.<sup>64</sup>

Osud Pražského jara definitivně zpečetila jednání, která probíhala v Moskvě ve dnech 23. - 26. srpna. Ve chvíli, kdy se plány intervenčních sil ocitly ve slepé uličce, přispěchal prezident L. Svoboda, válečný hrdina z bojů v SSSR, s návrhem jednání československé delegace v Moskvě. Hlavní potíží se ukázala ta skutečnost, že k Moskevským rozhovorům byli přizváni i konzervativci Piller, Bilak a Indra, které XIV. sjezd právě zbavil politického mandátu. L. Svoboda tímto ignoroval závěry a stanoviska mimořádného sjezdu, ale i předsednictva NS, které nakonec jeho cestu mimo ČSSR odmítlo.<sup>65</sup>

Moskevské rozhovory, které se posléze rozpadly do souběžně probíhajících kuloárních jednání, musely znamenat pro

---

<sup>62</sup> Tamtéž, s. 188.

<sup>63</sup> Sedm pražských dnů, Praha 1990, s. 84 – 86.

<sup>64</sup> Benčík, A.: Rekviem za pražské jaro, Třebíč 1998, s. 188 – 189.

<sup>65</sup> Týž: V chapadlech kremelské chobotnice, Praha 2007, s. 199; 215 – 216.

československou delegaci, resp. pro její reformní proud, ústup ze svých pozic. Proti nejednotným zástupcům ČSSR stála pevná fronta představitelů varšavské pětky se svými vojenskými kontingenty na našem území. Výsledkem obtížných jednání se stal protokol, který byl fakticky diktátem podstatně zasahujícím do vnitřních československých záležitostí ze strany Moskvy a jejích vazalů.<sup>66</sup> Zvláště vysoký důraz je v protokolu kladen na anulování XIV. sjezdu, který bude svolán znovu ve „znormalizovaných“ poměrech. Českoslovenští představitelé se dále zavázali k projednání personálních otázek ve stranických a státních funkcích. Budou vedena opatření vůči antisocialistickým silám v zemi, především je nutné řešit situaci v hromadných sdělovacích prostředcích.<sup>67</sup> Nastupující normalizaci tak byly otevřeny dveře, aby v následujících měsících definitivně pohřbila obrodný proces Pražského jara.

---

<sup>66</sup> Tamtéž.

<sup>67</sup> Vančura, J: Naděje a zklamání, Praha 1990, s. 95.

## 2. Reformní proces na Rakovnicku

### 2.1 Rakovnicko po lednu 1968

Polednový vývoj uvnitř vedení KSČ představitele strany na okrese Rakovník poněkud zaskočil. Lze tak usuzovat zejména z diskuzí, které probíhaly uvnitř rakovnického OV, na okresních konferencích, v aktivech okresních funkcionářů či v základních jednotkách strany. Ve větší míře se počaly objevovat názory, že se představitelé KSČ na okrese nesnaží správným způsobem reagovat na probíhající změny. Ve dnech a týdnech po lednovém plénu ÚV tajemníci a předsednictvo OV zvolilo vyčkávací taktiku. Tento postup je z jejich strany pochopitelný. Je třeba si uvědomit, že situace ve vedení strany byla do značné míry nejistá a těžko čitelná. Vedoucí komunisté okresu tak museli posléze čelit tlaku ze strany svých spolustraníků ze základních částí KSČ, kteří se ocitli pod vlivem necenzurovaných sdělovacích prostředků. Směr, kterým se dát na cestu změn, byl hledán v následných diskuzích napříč okresními strukturami strany a na okresní konferenci KSČ ve dnech 9. - 10. března 1968.

12. ledna 1968 probíhalo mimořádné plenární zasedání OV KSČ za přítomnosti mnoha stranických funkcionářů z celého okresu. Jednání OV, kterého se účastnilo celkem 332 lidí, mělo na programu pouze jediný bod. Informace o výsledcích jednání pléna ÚV KSČ z prosince a ledna 1968. Hlavní referát přednesl zástupce ÚV, ministr školství a kultury J. Hájek. Ve svém projevu, když mluvil o spojených funkcích A. Novotného, argumentoval tím, „že v případě rozdělení funkcí by to vyznělo jako nedocenená práce soudruha Novotného.“<sup>68</sup> V následné diskuzi byla kritizována neschopnost ÚV informovat nižší složky strany o aktuálním dění ve vedení KSČ. Někteří členové OV se prý

---

<sup>68</sup> Citováno dle: SOkA Rakovník, f. OV KSČ Rakovník, inv. č. 55, karta 13, Zápis z pléna OV KSČ z 12. 1. 1968, s 2.

o změně na postu prvního tajemníka dověděli až z novin. Častěji jsou probírány události zahraničního rázu, o domácích problémech se mlčí: „...na obrazovkách vidíme častěji Johnsona než svoje vedoucí činitele.“<sup>69</sup> Reakce ministra Hájka nebyly bohužel zaznamenány.<sup>70</sup>

Situace na okrese jinak příliš nevybočovala ze zaběhlých kolejí. Ohlas zaznamenalo vystoupení A. Dubčeka na VII. sjezdu JZD. Postojům delegátů sjezdu pocházejících z Rakovnícka bylo ponecháno v regionálním tisku mnoho prostoru. Objevovaly se zde některé názory, které poukazovaly zvláště důrazem na větší odpovědnost jednotlivců a zvýšenou kritiku poměrů v družstvech na nové myšlenkové proudy.<sup>71</sup> V únoru proběhly standardním způsobem oslavy 20. výročí vítězného února. Velký zájem veřejnosti vyvolala aféra „semínkového“ generála Šejny. Sdělovací prostředky počaly přinášet stále nové a nové zprávy o chybách napříč vedoucími stranickými a státními strukturami.

V sobotu 9. března 1968 byla v Dělnickém domě v Rakovníku po půl deváté dopoledne zahájena dvoudenní okresní konference KSČ. Očekávaná konference za účasti 321 delegátů, měla odpovědět na otázku, jakým způsobem by měly být vedeny na okrese Rakovník změny v duchu probíhajícího reformního procesu uvnitř KSČ i celé československé společnosti. Zvláště důležitým bodem programu byla volba členů nového OV a OKRK.<sup>72</sup>

Zejména představitelé ZO se v živé diskuzi vyjadřovali k probíhajícímu procesu rozsáhlých změn. Ty jsou ve většině hodnoceny kladně. Ve vyjádření některých diskutujících se značí jisté obavy z překotného vývoje, který nastal po lednovém plénu ÚV, a na který řada komunistů na nižších úrovních stranické hierarchie nestihla nebo neuměla správně zareagovat. Opět se ozývaly kritické hlasy hodnotící

---

<sup>69</sup> Citováno dle: Tamtéž.

<sup>70</sup> Tamtéž, s. 1 – 3.

<sup>71</sup> SOKA Rakovník, Svoboda. Orgán středočeského KV KSČ, r. 1968, sign. E 26 XVI -1, Svoboda 4. 2. 1968, s. 2.

<sup>72</sup> SOKA Rakovník, f. OV KSČ Rakovník, inv. č. 24, kart. 5, Okresní konference KSČ 9. – 10. 3. 1968, s. 3.

informační toky ze strany vedení KSČ ke svým nižším úrovním. Opatrnější hlasy varují před silou hromadných sdělovacích prostředků, které získaly mimořádnou moc manipulovat veřejným míněním. Tyto pak často informují zaujatě a nevyváženě, nezřídka v neprospěch KSČ a dělnického hnutí.<sup>73</sup>

Druhý den konference bylo přikročeno k volbě nového OV a OKRK. Stávající počet členů OV byl zvýšen o dva, tedy na 37, kandidátů se volilo 12 a OKRK získala svých 23 členů a nového předsedu. Složení OV se do jisté míry změnilo. Ve výboru zasedla celá řada členů poprvé. Nový OV KSČ se sešel ještě v průběhu konference ve vinárně Dělnického domu. Na ustanovující schůzi bylo zvoleno devítičlenné předsednictvo, post vedoucího tajemníka si udržel V. Hanzlík. Na závěr komunisté okresu Rakovník jednotně vyjádřili svou podporu novému nastoupenému kurzu. V usnesení z okresní konference je mj. kladen důraz na osobní odpovědnost jednotlivých pracovníků a funkcionářů KSČ. Strana by měla zůstat jednotná ve svých názorech, stranická činnost má odpovídat závěrům XIII. sjezdu i říjnového a lednového pléna. Předsednictvu OV bylo doporučeno, aby zkvalitnilo svou práci, a to hlavně při přípravě plenárních zasedání výboru. Od nynějška bude větší pozornost věnována základním organizacím strany.<sup>74</sup>

Hned na březnovém plénu OV začaly zaznívat hlasy, které si všímaly práce členů předchozího předsednictva, kteří zasedli i v tom nově zvoleném. Jsou viněni z toho, že o výsledcích lednového pléna ÚV informovali pozdě a jednostranně. Práce POV byla ovlivňována direktivami ze shora, které byly často přijímány bez jakýchkoliv kritických připomínek. Nové politické vedení dle některých členů OV prý během 10 dnů od konce okresní konference ve věci probíhajících změn nic neudělalo a od veřejnosti získalo nálepku konzervativců.

---

<sup>73</sup> Tamtéž, s. 2 – 8.

<sup>74</sup> Tamtéž, s. 9 – 20.

*„Čekají, až přijdou směrnice shora, protože se už odnaučili samostatně myslet.“<sup>75</sup>*

Staronový člen předsednictva Fišer se při obhajobě svých postojů rozplakal. Po svém zvolení do OV, resp. do POV KSČ zvažoval, zda nemá v nových poměrech svou funkci složit. Přijímá díl své odpovědnosti za předchozí vývoj na okrese, byl však částí určitého systému s jeho neduhy a chybnými metodami. Se svou sebekritikou vystoupil též vedoucí tajemník V. Hanzlík. I on se dopustil řady nevědomých chyb, které byly způsobené tím, že značnou část svého času trávil na různých schůzích, čímž ztrácel kontakt s realitou. V. Hanzlík dodává, že byl součástí stranického aparátu a musel přijímat rozhodnutí z vyšších pater stranické hierarchie.<sup>76</sup>

Během následujících dnů proběhly ve většině organizací stranické schůze a řada aktivů. Opět se mluvilo o okresní konferenci. Byl kritizován způsob voleb do OV a OKRK. Nejvíce byla zpochybňována tajnost volby, kdy kvůli nedodržení časového harmonogramu schůze neměli delegáti konference dostatečný prostor pro úpravu volebních lístků. *„Ach jo, to jsou mi pěkné tajné volby, povzdechl si jeden delegát na konferenci v Rakovníku, když opravoval kandidátku a do rukou se mu dívali sousedé po levici i po pravici a z protějšku stolu.“<sup>77</sup>* Z některých základních jednotek strany začaly přicházet požadavky na opakování konference. Dále se odhalovala neschopnost okresních orgánů zaujmout stanovisko k polednovému vývoji. Ozývaly se hlasy proti některým členům OV, resp. POV, kteří nechtějí postupovat v duchu probíhajících změn a kteří na svých postech postupovali chybně. Nejaktivněji si v této kritice ve svých ZO počínali pracovníci TOS Rakovník či ČLUZ Nové Strašecí. Nelibost vzbuzovala i kumulace

---

<sup>75</sup> Citováno dle: SOkA Rakovník, Svoboda. Orgán středočeského KV KSČ, r. 1968, sign. E 26 XVI -1, Svoboda 18. 3. 1968, s. 2.

<sup>76</sup> SOkA Rakovník, f. OV KSČ Rakovník, inv. č. 55, kar. 13, Zápis z pléna OV KSČ z 23. 3. 1968, s. 1 – 10.

<sup>77</sup> Citováno dle: SOkA Rakovník, Svoboda. Orgán středočeského KV KSČ, r. 1968, sign. E 26 XVI -1, Svoboda 12. 3. 1968, s 1.

funkcí na okresní úrovni. Tak například předseda ONV V. Opat zároveň seděl v předsednictvu OV.<sup>78</sup>

## 2.2 Hledání nových cest

Rozpory uvnitř rakovnického OV nadále přetrvávaly. Situace se vyhrotila ve vztahu k tajemníkům OV, kterým jsou vytýkány chyby na úsecích svých resortů. Nejkřiklavějším příkladem nešvarů v aparátu strany byl případ tajemníka OV L. Boudy. Teprve v polednovém vývoji mohlo být odhaleno, že člověk, který měl pouze základní vzdělání, navíc bydlel ve městě Kladno a na rakovnický sekretariát KSČ denně dojížděl, šéfoval ideologickému úseku OV. To by snad ještě tolik nevadilo, L. Bouda také hned v lednu 1968 na svůj post rezignoval. Neuběhl však ani týden a Bouda se stává ředitelem oblastního muzea na Kladně. V konkurzu předstihl tři vysokoškolsky vzdělané odborníky. Více než odborná kvalifikace platil příkaz KV KSČ, který se tak o svého člověka postaral. Zprávy o podobných praktikách veřejnost přirozeně popouzely.<sup>79</sup>

Situaci, kdy část členů POV byla viněna z nekompetence, část byla označována za konzervativce, část nedokázala reagovat na překotné změny poměrů uvnitř strany a společnosti, mělo vyřešit plenární zasedání OV KSČ 8. dubna 1968. Na konci svého referátu k politické situaci na okrese, který přednesl vedoucí tajemník V. Hanzlík, oznámil rozhodnutí předsednictva zopakovat volby do tohoto orgánu. Zároveň dal svou funkci k dispozici. Po rušné diskuzi byl přijat tento kompromis. Předsednictvo se rozšíří na 11 členů a jeho dva nejkritizovanější členové již nebudou v následné volbě kandidovat. To se týkalo zejména předsedy ONV V. Opata. Mezi nové kandidáty do POV byli zařazeni většinou ti členové OV, kteří se nejvíce ztotožňovali s polednovým vývojem, a to

---

<sup>78</sup> Tamtéž, Svoboda 30. 3. 1968, s. 4.

<sup>79</sup> Tamtéž, Svoboda 31. 3. 1968, s. 2.



především učitel rynholecké ZDŠ V. Valeš. V. Hanzlík i ostatní tajemníci důvěru získali a byli znovu zvoleni.<sup>80</sup>

Ani běžný život na okrese nezůstal ušetřen změn, které se po lednu 1968 počaly uplatňovat v československé společnosti. Lidé se ze stránek středočeské Svobody<sup>81</sup> dovídali o průběhu reformního procesu Pražského jara, o chybujiících funkcionářích na svém okrese i kraji a přirozeně o dění na nejvyšších příčkách KSČ. V březnu započala v Rakovníku veřejná debata o znovuoobnovení sochy T. G. Masaryka, která byla z rakovnického parku odstraněna roku 1951.<sup>82</sup> MěstNV Rakovník v červenci 1968 skutečně rozhodl vztyčit novou sochu prezidenta osvoboditele. Původní socha bohužel zmizela kdesi v rakovnických kasárnách. Nakonec byl kontaktován syn akademika Fojtíka, autora sochy, který stále vlastnil sádrovou formu díla. MěstNV taktéž založil konto, na které mohli dárce zasílat příspěvky na novou sochu TGM.<sup>83</sup>

Velký zájem veřejnosti na okrese vzbudilo znovuoobnovení činnosti Junáka. Byla zřízena skautská okresní organizace, napříč Rakovnickem vznikala jednotlivá střediska a oddíly. Na této činnosti se podíleli bývalí členové Junáka, kteří měli s touto prací potřebné zkušenosti. V samotném okresním městě se ke skautskému hnutí hlásilo na 150 dětí. Hlavní potíží, se kterou se skauti potýkali, byly nedostatečné prostory pro jejich působení. Nezřídka pak dostávali do své péče budovy v dezolátním stavu, které museli svépomocí přestavovat na své klubovny.<sup>84</sup>

Pozadu nezůstávala ani odrostlejší mládež. Působivě působily akce, které byly uspořádány při příležitosti studentských

---

<sup>80</sup> SOKA Rakovník, f. OV KSČ Rakovník, inv. č. 55, kar. 13, Zápis z pléna OV KSČ z 8. 4. 1968, s. 1 - 17

<sup>81</sup> Deník Svoboda, orgán středočeského KV KSČ, převzal v březnu 1967 rakovnický týdeník OV KSČ Rozvoj. Tento pak vycházel jednou týdně jako příloha výše zmíněné Svobody. V polovině roku bylo rozhodnuto, že v rámci demokratizačního procesu bude obnoveno samostatné vydávání rakovnického Rozvoje. Skutečně se tomu tak stalo v lednu 1969.

<sup>82</sup> SOKA Rakovník, Svoboda. Orgán středočeského KV KSČ, r. 1968, sign. E 26 XVI -1, Svoboda 6. 4. 1968 s. 4.

<sup>83</sup> Tamtéž, Svoboda 27. 7. 1968, s. 4.

<sup>84</sup> Tamtéž, Svoboda 20. 7. 1968, s. 4.

oslav Majáles. Program sestával z nápaditých průvodů i koncertů bigbeatových kapel.<sup>85</sup> V Rakovníku uspořádali koncem března volbu královny krásy. Ve společenském sále n. p. Rakona triumfovala Eva Hozerová, která se tak stala MISS TIX. Večer zakončil očekávaný bigbeatový koncert rakovnické Mandragory.<sup>86</sup>

Bolestí Rakovnicka byl nedostatečný zájem centrálních orgánů o tento okres. Středočeský kraj byl s výší svých investic do jednotlivých okresů na předposledním místě v republice. A právě na nedostatek financí si v Rakovníku stěžovali nejvíce. Na Rakovnicku již dlouho chyběla odpovídající okresní nemocnice. Stávající rakovnická již dávno neodpovídala standardům doby. Zcela chybělo dětské oddělení, gynekologické a porodnické se nacházelo v naprosto nevyhovujícím stavu. Plány na přestavbu nemocnice za 31 milionů Kčs sice existovaly, realizace se však stále odkládala. Na nedostatku prostředků zatím uvízla i výstavba nové ZDŠ v Rakovníku či ústav sociální péče v Novém Strašecí. K zlepšení dopravní situace přispěla alespoň realizace nového autobusového nádraží v okresním městě, podle příslibu KNV mělo dojít k narovnání situace v okresní nemocnici do pěti let.<sup>87</sup>

Značnou pozornost veřejnosti poutala již delší dobu situace dolu RAKO II. Ovšem teprve v příznivém ovzduší Pražského jara mohly být okolnosti stavby hlubinného dolu diskutovány veřejně. Palčivým problémem Rakovnicka byl klesající počet aktivních obyvatel okresu a s tím související nízká zaměstnanost. Projekt těžby lupku, který byl vypracován již roku 1952, měl nabídnout horníkům rakovnického okresu 800 pracovních míst. Stavba důlního díla (do roku 1968 spolykala 70 milionu Kčs) byla utlumena díky kompetenčním sporům mezi ministerstvy hornictví a výstavby. Závod ČLUZ Nové Strašecí a nový povrchový důl ve Vyšehořovicích u Prahy

---

<sup>85</sup> Tamtéž, Svoboda 25. 5. 1968, s. 4.

<sup>86</sup> Tamtéž, Svoboda 30. 3. 1968, s. 4.

<sup>87</sup> Tamtéž, Svoboda 16. 3. 1968, s. 4.

zajišťovaly těžbu lupku dostatečnou měrou, výstavba dolu RAKO II se ve světle nových okolností stala nerentabilní.<sup>88</sup>

Hornictví na Rakovnicku během 60. let zažívalo výrazný ústup ze svých pozic. Ložiska černého uhlí byla postupně vyčerpávána a doly zavírány. Vytoužený závod RAKO II měl horníkům zajistit práci ve svém okrese. Ohrožení dostavby dolu vzbudilo mezi horníky značnou míru nevole. Rozhodli se vstoupit do stávkové pohotovosti a ve čtvrtek 5. dubna uspořádali dvouhodinovou výstražnou stávku. Požadavek stávkujících byl jasný. Dostavět hlubinný důl RAKO II. Během protestní stávky se zástupci horníků diskutovali zástupci rakovnického OV a ONV, ministerstva hornictví, ÚV KSČ a Státní plánovací komise. Ti navrhovali stávkujícím horníkům pracovní místa v sousedním okrese Kladno a na stavbě pražského metra.<sup>89</sup> Průtahy kolem výstavby hlubinného dolu RAKO II se do konce roku 1968 nepodařilo zcela dořešit.

### **2.3 Pražské jaro a rakovnické léto 1968**

Během postupujícího jara a počínajícího léta se politická situace po dubnovém plénu OV do značné míry uklidnila. Přispěla k tomu i rezignace kritizovaného tajemníka OV F. Fišera 18. června 1968.<sup>90</sup> Stranický aparát OV rozvíjel a aplikoval Akční program na okrese. Zvýšený zájem projevovali vedoucí komunisté okresu hlavně práci ve svých základních jednotkách. Kritické hlasy veřejnosti a členů strany z nižších struktur, které přetrvávaly a zaznívaly ve spojitosti s členy OV a POV, měla dořešit mimořádná okresní konference 29. června 1968.<sup>91</sup>

Projevy funkcionářů a představitelů MO a ZO nedoznaly výrazných změn. Všichni se ztotožňovali s programem změn

---

<sup>88</sup> SOkA Rakovník, f. OV KSČ Rakovník, inv. č. 55, kar. 13, Zápis z pléna OV KSČ z 27. 6. 1968, s. 2 – 4; 16; 17.

<sup>89</sup> SOkA Rakovník, Svoboda. Orgán středočeského KV KSČ, r. 1968, sign. E 26 XVI -1, Svoboda 6. 4. 1968, s. 4.

<sup>90</sup> SOkA Rakovník, f. OV KSČ Rakovník, inv. č. 55, kar. 13, Zápis z pléna OV KSČ 18. 6. 1968, s. 13.

<sup>91</sup> Tamtéž, s. 1 – 13.

Pražského jara. Ti první obhajovali své pozice tvrzeními o komplikované aplikaci reformních změn na okresní úrovni a složité čitelnosti situace uvnitř strany a společnosti. Ti druzí vytýkali prvním nízkou míru jejich vlastní iniciativy, váhavou realizaci Akčního programu na okrese, špatnou informovanost, nedostatečnou práci v MO KSČ na venkově, kde se prý mnoho nezměnilo.<sup>92</sup>

421 delegátů z rakovnického okresu volilo v průběhu konference své zástupce na krajskou konferenci. Dále byl projednán návrh na devět účastníků mimořádného XIV. sjezdu KSČ. Mimořádnou pozornost však vzbudilo vystoupení vedoucího tajemníka V. Hanzlíka, který chtěl jednou provždy ukončit spekulace o kompetentnosti OV a OKRK. Požádal na konferenci přítomné delegáty, aby vyjádřili podporu těmto svým orgánům. Proběhly tajné volby, kdy mohli účastníci konference s hlasem rozhodovacím vyjadřovat svou podporu jednotlivým stávajícím členům OV a OKRK. Navzdory silným kritickým hlasům ze strany některých základních jednotek strany, získali všichni důvěru.<sup>93</sup>

Zbývá dodat, že během mimořádné okresní konference, a i v jiných diskuzích, zaznívaly hlasy, které se přímo neztotožňovaly s probíhajícím reformním programem, či ho z velké části odmítaly. V tomto konzervativnějším proudu převládaly názory, že současný stav věcí komunistickou stranu a dělnické hnutí rozštěpil. Také je kritizována vysoká míra nekázně uvnitř strany. Pochyby se týkaly hlavně ohledně působení československých sdělovacích prostředků, které posléze přestaly i po formální stránce podléhat cenzuře. Mediální obraz bezpečnostních a mocenských složek státu i strany, tedy přede všemi StB a LM, je podle těchto tvrzení velmi zkreslený.<sup>94</sup>

---

<sup>92</sup> Z projevů vedoucího tajemníka OV KSČ v Rakovníku V. Hanzlíka a jednotlivých delegátů MO a ZO rakovnického okresu na MOK 29. 6. 1968. SOkA Rakovník, f. OV KSČ rakovník, Inv. č. 25, kar. 5, Mimořádná okresní konference KSČ 29. 6. 1968, s. 1 – 22.

<sup>93</sup> Ze zprávy volební komise MOK, Tamtéž s. 111.

<sup>94</sup> Z diskusních příspěvků delegátů MOK a zvláště ze zaznamenané diskuse členů OV z květnového a červnového pléna. Tamtéž.

S nastávajícím létem se veřejnost a straničtí funkcionáři počali zabývat otázkou československé reformy v širších souvislostech. Pozornost poutala situace ve vedení strany a aktivita konzervativního proudu v KSČ. Názorově pestrou diskusi pochopitelně vyvolal Vaculíkův článek *Dva tisíce slov*. Ovšem největší zájem počala vzbuzovat mezinárodní situace a okolnosti, za jakých podmínek musel být obhajován program Pražského jara před zeměmi varšavské pětky. V tomto ohledu mělo počínání Dubčeka a jeho lidí plnou podporu i v jindy nejednotném rakovnickém OV. Ukazovala se zde tak touha jít vlastní cestou.<sup>95</sup> V málo industrializovaném kraji nicméně zájem o celospolečenské a politické události zčásti překrývala starost o zemědělství. OZS připravovalo průběh letošních žní a chmelový štáb při OCHK chystal sklizeň chmele, která měla začít v jednotlivých družstvech mezi 19. - 25. srpnem. Chmelaři počítali s velmi nadprůměrnou úrodou.<sup>96</sup>

---

<sup>95</sup> SOKA Rakovník, f. OV KSČ Rakovník, inv. č. 55, kar. 13, Zápis z pléna OV KSČ z 18. 7. 1968, s. 2. – 6.

<sup>96</sup> SOKA Rakovník, Svoboda. Orgán středočeského KV KSČ, r. 1968, sign. E 26 XVI -1, Svoboda 25. 7. 1968, s. 4.

## 3. Srpnová invaze na Rakovnicku

### 3.1 Den první

Členové předsednictva OV KSČ vyslechli z rozhlasu zprávu o obsazování ČSSR v časných ranních hodinách 21. srpna 1968. Hned nato se sešlo rakovnické POV na své mimořádné schůzi, aby se vyrovnalo s nastalou situací.<sup>97</sup> Jan Lebeda, v roce 1968 ředitel Okresního osvětového domu, vzpomíná: „20. srpna jsem byl na nějaké schůzi a vrátil jsem se domů až v pozdních hodinách. Nic zlého netuše, uléhal jsem po půlnoci, tedy už 21. srpna. Ráno po páté hodině mě budil telefon. Volal kamarád, abych si pustil rádio, a zavěsil. Poslechl jsem a slyším, jak hrají státní hymnu.“<sup>98</sup> V dalším telefonátu se již hlásil vedoucí tajemník OV V. Hanzlík a žádal Lebedu, aby se neprodleně dostavil na sekretariát. Jan Lebeda pokračuje: „Na sekretariátu KSČ mě ihned pozvali do zasedajícího předsednictva a oznámili, že jsem byl ustanoven oficiálním tlumočником pro styk stranického orgánu s okupačními vojsky. Byl jsem ředitelem Okresního osvětového domu a vědělo se o mně, že se obstojně domluvím rusky.“<sup>99</sup>

Na předsednictvu bylo sestaveno stanovisko k nastalé situaci. Občané okresu, kteří mohli prohlášení slyšet od půl osmé ráno v rozhlasu po drátě, byli především vyzváni, aby zachovali klid a zdrželi se neuvážených kroků a komentářů. Provolání dále obsahovalo ostré odsouzení okupace ČSSR a samotného okresu vojsky Varšavského paktu. O násilném vpádu se zde hovoří jako o porušení svrchovanosti republiky a mezinárodního práva. Občané okresu byli nabádáni, aby s vojáky, pokud nebudou nuceni pohružkami, nespolupracovali.

---

<sup>97</sup> SOkA Rakovník, Sbírka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Svobodný Rozvoj 22. 8. 1968, s. 1.

<sup>98</sup> Citováno dle: Srpen před 40 lety: Nic zlého netuše jsem ulehl, Jindřichohradecký deník [online], 2008, 233, [cit. 2011-06-20], dostupný z WWW:

<[http://jindrichohradecky.denik.cz/zpravy\\_region/srpen-pred--lety-nic-zleho-netuse-jsem-20080820.html](http://jindrichohradecky.denik.cz/zpravy_region/srpen-pred--lety-nic-zleho-netuse-jsem-20080820.html)>.

<sup>99</sup> Citováno dle: Tamtéž.

Měli být poslušní jen svým voleným představitelům, kteří zůstávali legální vedoucí politickou silou na okrese. Výzva končí vyjádřením plné podpory vládě ČSSR, vedení KSČ a A. Dubčekovi. V závěru je pak upozornění na vysílání okupační stanice Varšavských vojsk „VLTAVA“. V Rakovníku následovalo mimořádné plenární zasedání OV KSČ, které kroky předsednictva posvětilo.<sup>100</sup>

Jednání pléna OV KSČ, na kterém byli přítomni i představitelé bezpečnosti, ČSLA a LM, bylo přerušeno v 8:30 ráno příchodem sovětských důstojníků, majorů Ševčenka a Osinského. První byl ustanoven vojenským velitelem města a okresu, druhý jmenovaný měl odpovídat za politické otázky. Sověti vystoupili se svým prvním požadavkem. Chtěli obsadit budovu v centru města pro svůj štáb. Prozatím přislíbili, že budou co nejméně zasahovat do otázek týkajících se vnitřního života okresu. Představitelé OV KSČ naproti tomu ostře protestovali proti invazi armád Varšavské smlouvy a rozhodně se stavěli za své legální orgány, tedy za vládu a ÚV KSČ. Odmítli také vydat vojákům jakékoliv prostory v okresním městě.<sup>101</sup>

Během dopoledních hodin začala před budovu sekretariátu OV KSČ spontánní podpisová akce občanů okresního města *„proti okupaci, za svobodu, socialismus, suverenitu a odchod armád Varšavské smlouvy.“* Během samotného 21. srpna se pod peticí sešlo 2 700 podpisů. Na OV KSČ byly po celý den zasílány rezoluce z jednotlivých podniků působících v Rakovníku a po celém okrese. Kolektivy pracovníků z Rakony, TOSu Rakovník, ČLUZu Nové Strašecí, Náradí Roztoky u Křivokláta aj. se ohrazovaly vůči okupaci, požadovaly okamžitý odchod invazních jednotek, podporovaly své legální vedení na okresní i ústřední

---

<sup>100</sup> SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Provolání POV KSČ z 21. 8. 1968.

<sup>101</sup> Tamtéž, Provolání OV KSČ z 21. 8. 1968.

úrovni. Jmenovitě vyjadřovaly své sympatie A. Dubčekovi, L. Svobodovi, O. Černíkovi a dalším.<sup>102</sup>

V 18:30 odjela delegace POV KSČ do prostoru soustředění sovětských jednotek, které prozatím zůstávaly západně od Rakovníka. Čtyři členové okresního výboru jednali se sovětskými důstojníky a posléze jim předali text protestní rezoluce v ruském jazyce, která byla odpoledne mj. zaslána na sovětské velvyslanectví v Praze. Mjr. Osinskij nechal dokument, který se podle jeho slov nezakládá na pravdě, demonstrativně spálit. Jednání se protáhlo do pozdních večerních hodin. Vyjednávači si po návratu do budovy sekretariátu OV KSČ stěžovali na neústupnost sovětských vojáků, kteří jsou povětšinou jednostranně informováni svými představenými. Jejich představy jsou zkreslené a neodpovídají skutečnosti. Neznají souvislosti politického vývoje v Československu během roku 1968. Dle jejich slov přijeli občany ČSSR zachránit před kontrarevolucí.<sup>103</sup>

Končil první den okupace. S definitivní platností byla dementována zpráva, která se od rána šířila městem, že byla v Rakovníku zastřelena sedmiletá dívka. Již v průběhu noci probíhaly přípravy materiálů a jednotlivých delegátů na mimořádný XIV. sjezd KSČ. 22. srpna v pět hodin ráno pak odjelo devět účastníků sjezdu směrem na Prahu.<sup>104</sup>

### **3.2 Den druhý**

Předsednictvo OV KSČ nepřetržitě zasedalo v budově sekretariátu KSČ. I druhý den okupace se museli vedoucí komunisté okresu setkat se sovětskými důstojníky. V 8 hodin ráno se na sekretariát dostavil mjr. Osinskij se svým doprovodem. Opakoval požadavek na odevzdání budovy v centru města, jelikož Sovětům v tomto dosud nikdo nevyhověl. A ani

---

<sup>102</sup> SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Svobodný Rozvoj 22. 8. 1968, s. 1.

<sup>103</sup> Tamtéž.

<sup>104</sup> Tamtéž.



vyhovět nehodlal. Představitelé KSČ se naproti tomu veliteli Osinskému snažili vysvětlit, že přítomnost vojáků Varšavského paktu není v ČSSR a v okrese Rakovník vítána. Vojákům byl předložen magnetofonový záznam projevu prezidenta republiky L. Svobody, současně obdrželi i ruský překlad proslovu. Sověti byli dále seznámeni s prohlášením vlády ČSSR a předsednictva ÚV KSČ.<sup>105</sup> Následně bylo přečteno vyjádření velitele ZVO, které obsahovalo mj. požadavek okamžitého odchodu vojsk a poukazovalo na „tragický následek násilného aktu (...) na přátelství, spojenectví i celé mezinárodní dělnické hnutí.“<sup>106</sup>

Vojáci předkládané argumenty pochopitelně popírali. Vyzvali prostřednictvím OV KSČ všechny občany rakovnického okresu, aby dále zachovávali klid a rozvahu. Zaručovali, že za této situace proti lidem ve městech a na vesnicích nebude nijak zakročováno. Avšak „nenechají sáhnout ani na jediného sovětského vojáka.“<sup>107</sup> Bezpečnost svého štábu a posádky budou zajišťovat vlastními silami, bezpečnostní situaci na okrese bude dále v kompetenci místních úřadů.<sup>108</sup>

Ve čtvrtek 22. srpna v ranních a dopoledních hodinách probíhalo i jednání rady ONV, která ve svých prohlášeních nesouhlasila s dobrovolným předáváním jakýchkoliv budov v okresním městě okupačním silám. Rada též odmítla plnit jakékoliv příkazy okupační správy a dobrovolnou spolupráci s nimi. Budou nadále vykonávat jen úkoly od legálních činitelů. Předsedovi ONV V. Opatovi bylo uloženo, aby při jednání se sovětskými vojáky neposkytoval těmto žádné informace o hospodářství a další problematice okresu.<sup>109</sup>

Prostřednictvím ředitelů obchodních organizací bylo nařízeno nevydávat příslušníkům invazních sil dobrovolně žádné potraviny a jiné zásoby. Zásobování občanů na okrese bylo označeno v této mimořádné situaci za dostačující. Problémy se

---

<sup>105</sup> SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968, Svobodný Rozvoj 22. 8. 1968, 2. vydání, s. 1.

<sup>106</sup> Citováno dle: Tamtéž.

<sup>107</sup> Citováno dle: Tamtéž

<sup>108</sup> Tamtéž.

<sup>109</sup> SOKA Rakovník, f. ONV, inv. č. 14, kart. 14, Zápis z rady ONV z 22. 8. 1968

vyskytly především v dodávkách pohonných hmot. Při přesunech invazních vojsk bylo těžce poškozeno naftové čerpadlo v obci Krupá, vzdálené přibližně 8 km od Rakovníka. Palivem měly být zásobeny primárně vozy a stroje záchranného systému, VB, zemědělských družstev a ČSAD. Současně byla naplánována porada ohledně dalších úkolů s představiteli jednotlivých MNV na okrese<sup>110</sup>

V 9:30 se na jednání rady dostavil předseda ONV, který byl do té doby přítomen na souběžně probíhajícím jednání v budově sekretariátu OV KSČ. Zpravil přítomné o sovětských požadavcích. V. Opat svou zprávu lakonicky zakončil tím, že když ani na další požadavky Sovětů ohledně přidělení budovy v centru města nikdo nereagoval, tak si budovu zabrali sami. Vhodné prostory pro potřeby Sovětské armády si vojáci našli v rakovnickém Osvětovém domě.<sup>111</sup>

Na výše zmíněné radě bylo mj. rozhodnuto o svolání plenárního zasedání výboru ještě téhož dne. 36 poslanců ONV se za tímto účelem sešlo v zasedací místnosti výboru již ve 14 hodin odpoledne. Poslanci vyslechli a stvrdili dosavadní opatření rady ONV. Dalším bodem jednání bylo odsouhlasení návrhu na zrušení družby s okresem Istra v SSSR. Poslanci ONV tímto následovali příkladu MěstNV Rakovník, který na své schůzi odmítli pokračovat v družbě s městy Delitzsch v NDR a Istra v Moskevské oblasti. Představitelům měst i okresu zaslali hned následující den příslušná rozhodnutí. Mluvílo se i o probíhajícím tzv. Vysočanském sjezdu KSČ a o plánované generální stávce právě vyhlášené na příští den.<sup>112</sup>

Druhý den okupace skončil v Rakovníku za poněkud dramatických okolností. Na večerní jednání POV KSČ se opět dostavil velitel Osinskij se svým doprovodem. Vystoupil s poměrně ostrým prohlášením, že nejruznější letáky a nápisy

---

<sup>110</sup> Tamtéž

<sup>111</sup> Tamtéž

<sup>112</sup> SOKA Rakovník, f. ONV Rakovník, inv. č. 22, kart. 6, Zápis z plenárního zasedání ONV z 22. 8. 1968.

šířící se po městě a celém okrese jeho muže urážejí. Pohrozil, že pokud nebudou tyto požadavky splněny, vynutí si odstranění těchto „provokací“ silou. Současně žádali stažení a zastavení distribuce tiskovin, ve kterých se píše o aktuální situaci na okrese. Vytýkali též nadměrné shromažďování lidí na veřejných prostranstvích. Členové POV pod těmito pohrůžkami Sovětům přislíbili, že odstraní nápisy a letáky z výloh, zdí a ulic<sup>113</sup>, jelikož to „bude v dané situaci lepší, než nechat rozbít naše krásné město a zbytečně prolévat krev našich spoluobčanů.“<sup>114</sup>

### 3.3 Den třetí

23. srpna 1968 měla mezi 12. a 13. hodinou proběhnout po celém území ČSSR generální stávka. V Rakovníku řešili, jak se k plánované demonstraci odporu postavit. Na POV KSČ byli zajedno v tom, že je třeba tuto protestní akci podpořit a připojit se k ní. Měli však v živé paměti večerní výstup mj. Osinského s jeho požadavky ultimativního rázu. Sovětský důstojník byl mj. výslovně proti sdružování lidí na veřejnosti a proti jakýmkoli formám manifestací či demonstrací. Předsednictvo se rozhodlo tento problém vyřešit takovým způsobem, aby co nejvíce omezilo možnost střetu mezi svými občany a okupační mocí. Vyzvali zaměstnance všech podniků na okrese k účasti na generální stávce. Zároveň apelovali na pokud možno co nejklidnější průběh akce. Stávkující měli se svým protestem zůstat v areálech jednotlivých podniků a závodů.<sup>115</sup>

Ke generální stávce se připojili všichni zaměstnanci a pracovníci podniků rakovnického okresu. Zůstávali ve svých pracovištích, kde shromáždění diskutovali o situaci, v které se nacházela jejich země. Vyslyšeli tak výzev POV KSČ k umírněnějším formám projevů odporu. Diskuzí se účastnili

---

<sup>113</sup> SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Prohlášení POV KSČ k občanům okresu z 22. 8. 1968.

<sup>114</sup> Citováno dle: Tamtéž.

<sup>115</sup> Tamtéž.

i někteří delegáti mimořádného sjezdu KSČ, kteří do kolektivů pracujících docházeli. Názory jednotlivých zaměstnanců se odrážely v rezolucích, které byly posléze pracovními kolektivy vytvářeny. Tak například zaměstnanci TOSu vyjádřili své rozhořčení z okupace ČSSR v dopisech adresovaným L. I. Brežněvovi a A. N. Kosyginovi. V listech sovětským představitelům se píše o požadavku okamžitého stažení okupačních vojsk z území ČSSR. Rezoluce pracujících z OSP, podepsaná více než 150 účastníky generální stávky, žádá prezidenta republiky, aby po dohodě s NS požadoval vyslání pozorovatelů OSN do země. Zaměstnanci Hospodářského družstva, Autobrd a ČLUZu zas požadovali uznání neutrality ČSSR. Nakonec se všichni shodují, že budou nadále věrni ideálům svobody, demokracie a komunismu a na plné podpoře nově zvolenému ÚV KSČ, L. Svobodovi, A. Dubčekovi a dalším.<sup>116</sup>

Třetí den okupace byl též ve znamení zavádění praktických opatření místních NV ve spolupráci s radou ONV, které měly přispět ke stabilizaci okresu. Pracovníci ONV ve své zprávě mohli konstatovat, že po prvních dvou dnech, kdy se občané snažili vykoupit z obchodů všechny zásoby, se tito již upokojili a zásobování na okrese je tak za těchto podmínek dostačující a plynulé. Distribuce pohonných hmot, která zůstávala v prvních dnech okupace problematická, podléhala určitým omezením. S příchodem vojenských jednotek Varšavského paktu začínala na Rakovnicku chmelová sklizeň roku 1968. Sklizení této důležité zemědělské komodity v takto ztížených podmínkách bylo velmi problematické. Práce náročná na dostatečný přísun pracovních sil již od počátku znatelně vázla. Pracovníci ONV byli nuceni věnovat dokončení chmelové sklizně zvýšenou pozornost. Výkladu o chmelových brigádách v srpnu a září 1968 bude věnována samostatná podkapitola této práce.<sup>117</sup>

---

<sup>116</sup> SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Pravda 24. 8. 1968. s. 4.

<sup>117</sup> SOKA Rakovník, f. ONV Rakovník, inv. č. 14, kart. 14, Zápis z Rady ONV z 23. 8. 1968, s. 1.

### 3.4 Další srpnové dny

S nadcházejícími dny rostl zájem veřejnosti o probíhající jednání československých představitelů v Moskvě ve dnech 23. - 26. srpna 1968. „Věříme, že dnešní cesta presidenta republiky L. Svobody a výsledek jednání v Moskvě bude v plném souladu s přáním a tužbami lidu našich národů“,<sup>118</sup> doufá ve svém článku jeden z příspěvatelů Svobodného Rozvoje. Z projevů a vystoupení rakovnických komunistů, ať už ve vedení okresu či v nejnižších jednotkách strany, vyplývala plná podpora našim zástupcům. Stvrdila to řada rezolucí od OV KSČ a NF po nejruznější ZO a MO. „Neochvějně stojíme za presidentem L. Svobodou a přejeme mu pevné zdraví, které mu i nadále umožní vést naše národy k cíli, který jsme si vytyčili v lednu letošního roku. Věříme, že v Moskvě mu bude naše podpora posilou v obtížném jednání za zachování naší svobody, suverenity a samostatnosti.“<sup>119</sup>

Na podporu československých představitelů jednajících v Moskvě byly pořádány tzv. Dubčekovy směny. Lidé, i když nemuseli, přišli do práce i v neděli mimo svou pracovní dobu. Věřili, že svou prací tímto způsobem odpoví na násilnou zvůli okupantů. Navíc, nikomu se v těchto dnech nechtělo nečinně zůstat doma. Mnoho z nich vedlo nutkání „něco dělat“ na chmelnice a pole, kde pomáhali se sklízecími pracemi. Pracovních brigád a podobných iniciativ se většinou účastnily celé rodiny.<sup>120</sup>

Rozhodnutí předsednictva OV KSČ z večerních hodin 22. srpna odstraňovat nápisy a plakáty odmítající okupaci okresu i celé země Sovětskou armádou se patrně nesetkal s valným úspěchem. Zřejmě též během víkendu zapůsobila lidská tvořivost a ve městě se objevily plakáty a nápisy nové. Proto došlo k dalšímu jednání mezi sovětskými důstojníky a politickými představiteli

---

<sup>118</sup> Citováno dle: SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Prohlášení OV NF v Rakovníku z 23. 8. 1968.

<sup>119</sup> Citováno dle: Tamtéž, Svobodný rozvoj 25. 8. 1968, 2. vydání, s. 1.

<sup>120</sup> Tamtéž.

okresu, kteří byli se současným stavem hrubě nespokojeni. Během rozhovorů ze strany Sovětských důstojníků mj. padlo: „Plakáty, které uráží Sovětskou armádu, jako že jsou fašisté a podobně.“<sup>121</sup> Sovětské přesvědčovací metody byly opět více než důrazné. Pohrozili, že pokud nebudou tyto „provokace“ odstraněny do 10. hodiny dopolední druhého dne, začnou s tímto sami. Jejich počínání pak bude doplněno o zákaz vycházení, prohledávání obyvatel města apod.<sup>122</sup>

Členové POV se dohodli na tom, že požadavkům sovětských vojáků raději ustoupí. Uvědomovali si však, že toto jejich počínání vzbudí značnou nelibost veřejnosti. V součinnosti s ČSM se proto rozhodli, že příliš provokativní hesla demonstrující nechuť k sovětským vojákům nahradí výroky V. I. Lenina.<sup>123</sup>

O tom, že bude třeba počítat s delší přítomností příslušníků Sovětské armády, svědčí i vstřícnější postoj ze strany rakovnického OV KSČ. V dalším kole jednání se sovětskými zástupci bylo dohodnuto, že MěstNV přenechá vojákům tři místnosti na rakovnické radnici. Byl tak mj. ulehčen kontakt mezi představiteli okresního města a okupační mocí. Byla též vyjasněna otázka mezi kompetencemi okupační armády a československých úřadů. Přestupky sovětských vojáků budou řešit výhradně okupační úřady, občané Rakovnicka zůstanou v moci okresních a místních orgánů.<sup>124</sup>

Další jednání mezi sovětskou okupační mocí a československou stranou převzal podle rozhodnutí nejvyšších stranických a státních orgánů ONV. Rozhovorům měli být přítomni ještě vedoucí tajemník OV KSČ, náčelník okresního oddělení SNB a velitel posádky ČSLA. Zástupci obou stran měli dohodnout přesné vymezení prostoru pro Sovětskou armádu na okrese a za

---

<sup>121</sup> Citováno dle: SOkA Rakovník, f. OV KSČ Rakovník, inv. č. 55, kart. 13, Zápis z pléna OV KSČ z 27. 8. 1968, s. 1.

<sup>122</sup> Tamtéž.

<sup>123</sup> Tamtéž, s. 2.

<sup>124</sup> Tamtéž.

jakých podmínek bude zajištěn odběr pitné vody a topného dříví pro cizí vojáky.<sup>125</sup>

V posledních srpnových dnech dochází k vyčíslování škod, které sovětští vojáci v okrese způsobili. Škody napáchané těžkou vojenskou technikou na silnicích se odhadovaly na 5 milionů Kčs. Navíc byly takřka všude odstraněné směrovky, směrové tabule a označení obcí, což rozhodně nepřispívalo k dobré dopravní situaci, zvláště ve dnech, kdy se na okres přesouvaly stovky lidí, kteří chtěli pomoci při sklizení chmele. Invazní jednotky též při svém pohybu značně poškodili telefonické spojení.<sup>126</sup>

Zatímco ONV a jednotlivé MNV vydávaly svá opatření na řešení praktických problémů rakovnického okresu, na politickém ústředí jednali, jakým způsobem pokračovat dál na poli ideologie. Úvahy členů OV, jakou cestou se vydá jejich politika, nabraly konkrétních podob po zveřejnění komuniké z moskevských jednání. Převažovaly názory v tom, že KSČ musí zůstat na všech úrovních jednotná ve svých stanoviscích. Události posledních dní ukázaly, že strana získala důvěru veřejnosti, proto hlavní snahou rakovnických představitelů KSČ bylo vysvětlit svým spolustraníkům i všem občanům nutnost některých ústupků, které budou muset být v budoucnu učiněny. Členům OV neunikalo, že toto stanovisko vyvolá negativní odezvu. „*Neříkejte mi, že tu budou Sověti 10 let, to je nesmysl. Cíl musí být stejný, ten oč jsme začali v lednu bojovat.*“<sup>127</sup> Zvláště silné hlasy nesouhlasu zaznívaly ze ZO, hlavně z rakovnického TOSu. Autorita KSČ byla však v námi sledovaných dnech opravdu vysoká. Svým spolučlenům v základních jednotkách strany, ale i nestraníkům, dokázali členové OV a POV vysvětlovat svou reálnou situaci.<sup>128</sup>

---

<sup>125</sup> SOkA Rakovník, f. ONV Rakovník, inv. č. 14, kart. 14, Zápis z rady ONV z 30. 8. 1968, s. 1.

<sup>126</sup> Tamtéž, s. 2.

<sup>127</sup> Citováno dle: SOkA Rakovník, f. OV KSČ Rakovník, inv. č. 55, kar. 13, Zápis z pléna OV KSČ z 27. 8. 1968, s. 5.

<sup>128</sup> Tamtéž, s. 1 – 5.

### 3.5 Chmelová sklizeň pod hlavními tanků

Na Rakovnicku dominovala v dobách socialismu, a i dnes stále dominuje, zemědělská výroba. V 60. letech 20. století tvořilo jasnou většinu v tomto sektoru pěstování chmele. Přibližná severní polovina okresu Rakovník, s obcemi Kněžves, Mutějovice, Kounov, Kolešovice, Senomaty, Kroučová, Řevničov, Mšec atd., s charakteristicky zbarvenou půdou, tzv. červenicí, tvořila společně s oblastmi Žatecka a Lounska pomyslný chmelařský trojúhelník ve srážkovém stínu Krušných hor. Chmelařství zde navazuje na velmi dlouhou tradici. Nakolik bylo pěstování chmele pro okres Rakovník důležitým zemědělským odvětvím, svědčí statistika OZS. Koncem 60. let počítali v okrese Rakovník se sklizením a usušením 2,3 milionů kg chmele. Pro představu, v posledních letech se na území celé České republiky sklídilo průměrně kolem 6 milionů kg chmele.<sup>129</sup> Start chmelové sklizně roku 1968 byl stanoven OCHK v jednotlivých obcích mezi 19. - 25. srpen. Je tak jasné, že škody, které mohly v srpnu 1968 v souvislosti s vpádem invazních vojsk varšavské pětky na okrese nastat, mohly dosáhnout nemalých částek.

Převažující metodou sklizení chmele byla v 60. letech ruční práce. Podíl mechanického česání strojových česaček byl v této době podle údajů OZS za rok 1967 asi pětina.<sup>130</sup> Poté, co se chmelová rostlina - tzv. štok strhl, nastoupili česači, kteří jednotlivé chmelové šištice dále ručně česali. Pokud měla být sklizeň úspěšná, bylo třeba mnoha párů lidských rukou. ONV a OZS počítaly pro sklizně na Rakovnicku v závěru 60. let až s 30 tisíci pracovníky. Chmel je navíc velmi citlivá rostlina na zacházení, pokud nemůže být kvalitně ošetřován či zůstane na chmelnicích déle a přezraje, kvalita usušené úrody klesá.

---

<sup>129</sup> Tento výpočet vychází z údajů ČSÚ za roky 2007 - 2010. Přesnější statistiky lze dohledat na webových stránkách ČSÚ <[www.czso.cz](http://www.czso.cz)>.

<sup>130</sup> SOkA Rakovník, f. OZS, inv. č. 33, kart. 24, Zápis ze schůze OCHK z 25. 6. 1967, s. 1.



Když devět delegátů tzv. Vysočanského sjezdu KSČ pocházejících z Rakovnicka cestovalo na mimořádnou stranickou akci do Prahy, mohli si v ulicích hlavního města povšimnout stovek a tisíců lidí neskrývajících svůj odpor proti „spřáteleným“ vojákům. Nebylo lze přehlédnout ani značný počet mladých lidí, kteří se se svým protestem rozhodli vystoupit proti invazi do ČSSR. Právě z Prahy a středních Čech většinou pocházeli mladí brigádníci, kteří pracovali na rakovnických chmelnicích. Rakovničtí delegáti si tak mohli položit otázku, kdo bude letos na Rakovnicku sklízet chmel?<sup>131</sup>

Stejnou otázku si pokládali 22. srpna na radě ONV. Tolik potřebných pracovních sil se na okrese nedostávalo. Situace byla opravdu vážná. Pro ilustraci, v obci Kounov počítali s příjezdem 1 200 brigádníků. K 22. srpnu se jich dostavilo pouhých 15. V JZD Lubná očekávali příjezd 170 česáčů z jedné střední školy, přijelo jich jen 28. A pokud již někteří brigádníci dorazili, často se stávalo, že do práce nastoupit nechtěli a naopak toužili po návratu domů. Tento problém řešil ONV například v Pochválově. Brigádníci z okresu Nymburk požadovali návrat domů. Jejich zástupci vedeni šéfem brigády Černým byli pozváni na jednání pléna ONV z 22. srpna, aby zde vysvětlili své důvody odjezdu. Zde byli ještě jednou vyzváni k přehodnocení svého rozhodnutí.<sup>132</sup> Marně. Svou roli v tomto neplánovaném přesunu hrály *„kategorické požadavky rodičů česáčů s plným vědomím rizika i jejich vlastní odpovědnosti v této mimořádné době.“*<sup>133</sup> V zápise z jednání se na závěr dodává, že ONV rád přivítá návrat této brigády na okres Rakovník, *„jakmile budou normalizovány poměry v republice.“*<sup>134</sup> Dále bylo dohodnuto, že přesun z Pochválova do žel. st.

---

<sup>131</sup> Po návratu delegátů XIV. sjezdu v noci z 22. na 23. 8. byla tato otázka jedním z témat, kterou řešilo POV KSČ na svém mimořádném nočním zasedání. SOkA Rakovník, Sbíрка dokumentů 1968 (neuspořááno), Prohlášení POV KSČ z 23. 8. 1968.

<sup>132</sup> SOkA Rakovník, f. ONV, inv. č. 22, kart. 6, plénum ONV z 22. 8. 1968, s. 1 – 4.

<sup>133</sup> Citováno dle: Tamtéž, s. 3.

<sup>134</sup> Citováno dle: Tamtéž.

Řevničov zajistí ONV Rakovník závodem ČSAD. Další dopravu si již zabezpečují zástupci okresu Nymburk.<sup>135</sup>

V družstvech a na chmelnicích se také museli potýkat s okupanty. Ale spíše jiným způsobem, než by se dalo očekávat. Sovětští vojáci se totiž v některých obcích (JZD Kněžves a Lubná) pokoušeli chmel sklízet sami a nabízeli pomoc místním zemědělcům. Toho chtěli samozřejmě náležitě propagandisticky využít. Byly proto vydány instrukce, aby byli sovětští vojáci v družstvech ve vší slušnosti, avšak důrazně, odmítnuti.<sup>136</sup>

Krizovou situaci na chmelnicích řešila rada ONV ve spolupráci s OZS a členy chmelového štábu při OCHK. Místopředseda ONV Kudela a člen OCHK Bušek informovali přítomné na schůzi z 22. srpna o tom, kolik se nachází v současnosti v jednotlivých družstvech pracovníků. Z Prahy mělo být vypraveno devět zvláštních vlaků. Chaotická dopravní situace však odjezd česáčů z hlavního města neumožnila. Kudela s Buškem dále konstatují, že mnozí rodiče si své děti svévolně odvázejí. Rada se tedy svým prohlášením obrátila na všechny občany okresu, aby pomohli se sklizní chmele. Mechanizace při sklizení měla být využita v maximální míře. Předsednictvo ONV vyzvalo ředitele rozhodujících podniků a závodů k uvolnění pracovníků dojíždějících z venkova, aby tito mohli pomoci s česáním chmele ve svých obcích. Vedoucí odboru školství a kultury měl zpracovat písemnou výzvu dětem, rodičům a učitelům k pomoci při pracích na chmelnicích. Učitelé společně s řediteli škol na okrese měli dále přímo organizovat brigády dětí a mládeže.<sup>137</sup> Eva Čermáková, t. č. učitelka prvního stupně na ZDŠ v Řevničově ve svých vzpomínkách uvádí: „Školní rok 1968/1969 nezačal vůbec tak, jak bývalo zvykem. Nezačal vůbec, děti ani my učitelé jsme do školy nenastoupili.“<sup>138</sup> Místo toho se všichni pedagogové

---

<sup>135</sup> Tamtéž, s. 4.

<sup>136</sup> SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Svobodný Rozvoj 30. 8. 1968, s. 2.

<sup>137</sup> SOKA Rakovník, f. ONV, inv. č. 14, karton 14, rada ONV z. 22. 8. 1968, s. 3.

<sup>138</sup> Citováno dle: Rozhovor vedený s E. Čermákovou dne 21. 6. 2011

z řevničovské základky účastnili chmelové brigády. Čermáková dodává: „Přiřadili mě k česačce, u té mohli pracovat pouze osoby starší 18 let a těch bylo tenkrát nedostatek.“<sup>139</sup> Na schůzi předsednictva ONV se dále shodli na tom, že vedoucí odboru sociálního zabezpečení a zdravotnictví vyzve důchodce žijící na okrese, „aby se v maximální míře zapojili do sklizně chmele a účinně tak pomohli v této kritické situaci.“<sup>140</sup>

Pracovní síly ale nebyly jediným problémem, se kterým bylo třeba se vyrovnat. V obci Hořesedly napadla chmelnice mšice a peronospora na celých 100 ha. Letadlům Agroletu byl znemožněn start, chmel proto nemohl být chemicky ošetřen. Zničenou úrodu museli odepsat. V družstvech navíc kvapně docházely pohonné hmoty, kterých zbývalo pouze na tři dny. Východiskem z této situace bylo zejména v prvních dnech okupace šetření palivem, které bylo za běžných okolností distribuováno pro běžný provoz. Krizové chvíle se netýkaly jen oblasti chmelařství. Podobně neutěšený byl průběh žní na okrese. I zde jsou doloženy nedostatky a komplikace stejného rázu, které způsobil vpád vojsk.<sup>141</sup>

Výzvy adresované především mládeži se začaly objevovat v regionálním Svobodném Rozvoji a dále na stránkách středočeské Svobody, která vycházela i v Praze. Hlavně na mladé Pražany a Středočechy bylo nutné se obracet. Další výzvy a zprávy byly šířeny prostřednictvím rozhlasu. Neocenitelnou roli zde sehrál rozhlas po drátě. Podívejme se trochu podrobněji na obsah těchto výzev, rozhodně není nezajímavý. „Ještě dost mladých lidí – chlapců a děvčat chodí po Rakovníku a vyčkávají. Proč a na co čekáte? Nečekejte a nezahálejte! Pomozte těžce zkoušené republice. Všichni mladí mají přece dobrou vůli a pilné a ochotné ruce. Mladí – chmel nečeká!“<sup>142</sup>

---

<sup>139</sup> Citováno dle: Tamtéž.

<sup>140</sup> Citováno dle: SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Výzva rady ONV důchodcům okresu.

<sup>141</sup> SOKA Rakovník, f. ONV, inv. č. 14, karton 14, Zápis z rady ONV z 25. 8 1968, s. 2 – 3.

<sup>142</sup> Citováno dle: SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Výzva rady ONV k mládeži okresu.

V závěru výzvy nalezneme patetickou formulaci apelující na vlastenectví mladých lidí: *„Práce pro republiku je pravé vlastenectví, je to něco konkrétního, je to účinná pomoc v dnešní situaci.“*<sup>143</sup> A v dalším: *„Vesnice volají o pomoc. Pomozte a prokažte svůj postoj a svou dobrou vůli. (...) Svě vlasti prospějeme též nejvíce tím, že sklidíme všechno to, co stálo tolik lidské práce.“*<sup>144</sup>

Výzvy se setkaly se značným ohlasem. Podle historika Jiřího Vančury se chmelových brigád v srpnu a září 1968 účastnilo v celé republice na 70 tisíc mladých lidí.<sup>145</sup> Heslem těchto dnů bylo *„Dubčekovi pivo, Brežněvovi hovno!“*<sup>146</sup> Navíc brigádníci odváděli práci mnohem zodpovědněji než za normálních okolností. OZS kladně kvituje jejich práci a výkony označuje za nadprůměrné. Ředitel Státního statku Hořesedly S. Bláha situaci komentuje takto: *„...přišli. O týden později, ale přišli všichni. A to byl druhý šok - místo rozverných školáků, s kterými je vždycky moc starostí, přijelo bezmála pět tisíc duševně dospělých mužů a žen. Dozráli za týden!“*<sup>147</sup> Důraz byl kladen též na rychlost, již víme, že chmel nečeká - takto mimochodem začínalo další provolání rady ONV občanům. Náborové centrum pro brigádníky bylo zřízeno při OZS. A své pracovní síly nabídly i podniky nejen z Rakovnicka, jmenujme alespoň některé. Výzkumný ústav jaderné fyziky v Řeži, okresní soud Praha-východ, generální ředitelství Tesly, hotely Ambassador a Paříž.<sup>148</sup>

Dorazila tak řada dospělých brigádníků. Lidé přicházeli do chmelnic a družstev dobrovolně, například o nedělích, kdy měli volno. Tyto akce byly spontánní a samozřejmě se těšily zájmu tisku a širší veřejnosti. V článku *„Chmel sklidíme“*, střeďočeská Svoboda uvádí: *„...nižborští občané si sami*

---

<sup>143</sup> Citováno dle: Tamtéž.

<sup>144</sup> Citováno dle: Tamtéž.

<sup>145</sup> Vančura, J.: Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968, Praha 1990, s. 85

<sup>146</sup> Citováno dle: Tamtéž.

<sup>147</sup> Citováno dle: SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Svoboda 7. 9. s. 3.

<sup>148</sup> Tamtéž, s. 2.

*zorganizovali nedělní zájezd do JZD Senomaty. Včera v pondělí odjelo 200 sklářů a sklářek z nižborského závodu Bohemia na farmu Pšovky a dnes pojede 100 Nižborských do JZD Senomaty.*<sup>149</sup> Tzv. Dubčekovým směnám na chmelnicích se věnoval na svých stránkách i Svobodný Rozvoj. „*Přesný počet chmelových brigádníků z TOSu jsem nemohla v neděli zjistit jen proto, že jít na chmel se rozhodly celé rodiny zaměstnanců. Takže místo jednoho nastoupili tři, čtyři.*“<sup>150</sup>

V již zmíněných tiskovinách dál vycházely články, které byly určeny v největší míře rodičům brigádníků, kteří jsou ubezpečováni, že jejich dětem nehrozí žádné vážné nebezpečí, vojáci Sovětské armády se nevyskytovali přímo v místech sklizně. „*O všechny česáče je dobře postaráno, a jakmile splní svůj úkol, přijedou domů jednak zvláštním vlakem ONV Rakovník, jednak autobusy,*<sup>151</sup> končí jeden z dobových článků. Pro studenty berounského gymnázia si však rodiče přes všechno ujišťování přijeli. Někteří přesto odmítli domů odjet. Jitka Hronová ze střední průmyslové školy v Hořovicích shrnuje pro střeďočeskou Svobodu z 24. srpna: „*Na chmelové brigádě zůstávám. Je mi tu dobře, jsem tu v kolektivu kamarádek.*“<sup>152</sup>

Pracovníci ONV se snažili zajistit, aby vysoká koncentrace mladých lidí v obcích nezpůsobovala střety s okupačními vojáky. Ti, ač se nevyskytovali přímo v oblastech sklizně, si místy neodpustili demonstrativní vyjížďky do těchto míst. Na zachování klidu a pořádku dohlížely zesílené hlídky VB. Nutno dodat, že mnoho práce neměly, mladí lidé byli v těchto dnech opravdu vysoce ukázněni. Jejich hlavní starostí byl větší počet rádiových přijímačů v družstvech, aby neztratili kontakt s aktuálním děním.<sup>153</sup>

---

<sup>149</sup> Citováno dle: Tamtéž, Svoboda 27. 8. s. 2.

<sup>150</sup> Citováno dle: SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Svobodný Rozvoj 25. 8. 1968, 2. vydání, s. 1.

<sup>151</sup> Citováno dle: Tamtéž, Svoboda 24. 8. s. 2.

<sup>152</sup> SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Svoboda 24. 8. 1968, s. 2.

<sup>153</sup> SOKA Rakovník, f. ONV Rakovník, inv. č. 14, kart. 14, Zápis z rady ONV z 25. 8. 1968, s. 2.

Dle hlášení OCHK dosáhly 4. září 1968 stavy brigádníků požadovaných počtů. Stalo se tak se značným zpožděním. Muselo se počítat s tím, že úroda chmele nebude tak kvalitní jako v předešlých letech. Z údajů OZS z podzimu 1968 lze vyčíst, že za načesaný chmel obdrželi 117 216 213 Kčs. Ztrátu pak vyčíslili na 11 milionů Kčs.<sup>154</sup> Pokud budeme hodnotit kroky a činnost ONV a OZS, potažmo OCHK, můžeme říci, že poměrně efektivně celou situaci zvládly. Ve ztížených podmínkách počínající okupace byla velká část chmele sklizena. Vedoucí činitelé na okrese a v zemědělství plně využili nálad a pocitů, které se mezi lidmi vytvořili během roku 1968. Mohli počítat s tím, že Pražským jarem aktivizovaná společnost vycítí potřebu „něco dělat“ v těchto krizových dnech, které se zapisovaly do našich novodobých dějin. Agitační výzvy „přijďte sklízet chmel“ tak našly odezvu jak u mládeže, tak i u dospělé populace. A lidé mysleli svou snahu prací pomoci těžce zkoušené zemi opravdu upřímně. Svým způsobem tak odpovídali na okupaci země vojsky Varšavské smlouvy. Vždyť, a takový je i závěr dobového článku, „*nám Čechům je přeci bližší pivo než zbraně.*“<sup>155</sup>

### **3.6 Smrt bulharského vojáka u Nového Domu**

Vražda příslušníka ozbrojených složek BLR u Nového Domu z 9. září 1968 třemi Čechy je dnes na Rakovnicku takřka zapomenutou kapitolou invaze armád varšavské pětky roku 1968. Přitom se jedná o zřejmě jediný doložený případ zabití okupačního vojáka Varšavské smlouvy československými občany.

BLA se účastnila pod přímým sovětským vojenským velením intervence do ČSSR vojenskými jednotkami o síle 2 pluků. 12. motostřelecký pluk pod velením plk. A. Genčeva působil v době invaze vojsk Varšavské smlouvy na východním Slovensku. Plk. I. Čavdarov velel v průběhu operace Dunaj

---

<sup>154</sup> SOKA Rakovník, f. OZS Rakovník, inv. č. 1, karton 1, Zápis ze schůze OZS z 11. 9. 1968, s. 4.

<sup>155</sup> Citováno dle: SOKA Rakovník, Sběrka dokumentů 1968 (neuspořádáno), Svoboda 4. 9. 1968, s. 3.

22. motostřeleckému pluku o počtu 962 mužů, který pocházel z bulharské Charmanli.<sup>156</sup>

22. motostřelecký pluk byl přidělen k 7. výsadkové divizi Sovětské armády. Vojáci bulharského pluku dostali rozkaz obsadit 21. srpna letiště Praha Ruzyně a Vodochody. Bulhaři přebírali své pozice od svých sovětských kolegů, kteří se letišť zmocnili již dříve. Obrana ruzyňského letiště probíhala v bojových podmínkách, kdy se vojáci na svých pozicích zakopali, aby v režimu bojové pohotovosti setrvali až do 11. září 1968.<sup>157</sup>

Mladší seržant Bulharské lidové armády Nikola Cvetkov Nikolov konal ve večerních hodinách 9. září 1968 strážní službu u trafostanice na letišti Praha Ruzyně. Kolem 9. hodiny opustil své stanoviště s tím, že jde na záchod. Na své stanoviště se však již nevrátil. Zhruba v 10 hodin večer projížděl obcí Hostivice (okr. Praha-západ) fekální vůz Praga V3S. Posádka ve složení Miroslav Frolík, který řídil, a Rudolf Stránský si všimla muže, který se pokoušel zastavovat projíždějící automobily. Rozhodli se, že neznámého muže svezou. Stopařem nebyl nikdo jiný, než mladší seržant Nikolov. Voják byl pod silným vlivem alkoholu. Mluvil o jakémsi tajném poslání, které musí splnit na západních hranicích země. Bulhar, ozbrojený samopalem AK-47, se posádce vozu ještě svěřil s tím, že je ozbrojen pistolí a ručními granáty a pokud by někdo chtěl překazit jeho zvláštní úkol, tak se bude bránit.<sup>158</sup>

Opilý Nikolov si stále vedl svou. Chtěl na západ, konkrétně se zmínil o Karlových Varech. Frolík se Stránským dostali strach, příliš pozdě si uvědomili, že svézt neznámého vojáka byla chyba. Rozhodli se zastavit v obci Kačice (okr. Kladno), kde bydlel Frolíkův známý Jiří Baloušek, o kterém věděli, že

---

<sup>156</sup> Skálová, I.: Podíl Bulharska na potlačení Pražského jara, Praha 2004, s. 61.

<sup>157</sup> Tamtéž, s. 65 – 66.

<sup>158</sup> Bednařík, T.: Opilého bulharského zběha "popravili" tři Kladeňáci, Raport [online], 2010, 44, [cit. 2011-07-10], Dostupný z WWW: <<http://raport.cz/publicistika/2010-44-opileho-bulharskeho/2010-11-25>>.

vlastní nelegálně drženou pistolí. Praga V3S zastavila před Balouškovým domem. Toho se po chvíli podařilo k cestě přesvědčit a ozbrojený muž si přisedl do kabiny fekálního vozu.<sup>159</sup>

Jiří Baloušek, narozený 24. dubna 1934 nedaleko Příbrami, sehrál v případě Nikolov zásadní roli. Tento muž, který se živil jako lesní dělník, brigádník na Kladně či jako průvodčí nákladních vlaků, měl problémy se zákonem již roku 1951. Tehdy byl odsouzen za nelegální přechod hranic k 3 měsícům odnětí svobody.<sup>160</sup>

V 60. letech se zapletl do případu Realistické strany. Program tohoto politického uskupení, které hodlalo vůči komunistickému režimu vystoupit třeba i se zbraní v ruce, sestával z navrácení zestátněné půdy jejím vlastníkům, odstátňování podniků, požadavku svobody slova či jasné orientace na západ. K činům ale nedošlo. Činnost Realistické strany zůstávala jen na papíře. Přesto byli lidé kolem této strany vyšetřováni StB. Mezi nimi i J. Baloušek, u kterého byla nalezena nelegálně držená zbraň. Vyšetřování se táhlo až do dubna 1968, kdy bylo odloženo díky změně politických poměrů v zemi. Po invazi armád Varšavského paktu pojal Baloušek podezření, že za své předchozí politické přestupky figuruje na seznamu osob, které mají být Sověty zatčeny.

Posádka fekálního vozu pokračovala ve své cestě na Karlovy Vary přes Nové Strašecí a dále na Řevničov. Tam ale nedojeli. Prý ze strachu před kontrolou odbočil Frolík z karlovarské silnice doleva, směrem na nádraží Řevničov, které je vzdáleno asi 3 km od vlastní obce. Poté co minuli železniční stanici, směřovali lesem směrem na Nový Dům nacházející se v křivoklátských lesích přibližně 8 km od Rakovníka.<sup>161</sup>

Frolík a jeho druhové se rozhodli bulharského vojáka zbavit. Využili toho, že Nikolov pod vlivem alkoholu usnul. Po krátké

---

<sup>159</sup> Tamtéž.

<sup>160</sup> Tamtéž

<sup>161</sup> Tamtéž



poradě Frolík zastavil, rozsvítil v kabině světlo a spícího vojáka třikrát udeřil k tomu připraveným kladivem do hlavy. Nikolova, kterého následně vyhodili z vozu, údery neomráčily, a proto se začal ze země zvedat. V tu chvíli zazněly tři výstřely. Ozbrojený Baloušek si podle policejních výpovědí myslel, že si voják sahá do kapsy pro svou zbraň a bude střílet, proto chtěl být rychlejší. Nikolov byl na místě mrtev.<sup>162</sup>

Muži mrtvého Nikolova prohledali, následně mrtvolu obrali o doklady, opasek a pouzdro na cigarety. Tělo zavražděného nakonec odtáhli hlouběji do lesa. Frolík, Stránský a Baloušek se vrátili zpět do Kačice. Zde spálili vojákovy doklady a ukryli jeho zbraň i náboje, které zůstaly v jejich voze.<sup>163</sup>

Druhý den, 10. září, našel tělo zavražděného N. C. Nikolova náhodný houbař, který okamžitě informoval VB. Na místo dorazili příslušníci I. odboru Správy VB Praha a zástupci sovětské a bulharské strany. Ačkoliv vyšetřování ze začátku vázlo, byli 24. září zadrženi v Mladé Boleslavi R. Stránský a J. Baloušek. Trojice mužů prý o svém činu mluvila v hospodě a kdosi je zřejmě udal. U Balouška byla během výslechů objevena nelegálně držená zbraň, a ten se posléze přiznal, že s ní před časem zabil příslušníka ozbrojených složek okupační armády.<sup>164</sup>

Všichni tři muži skončili před rakovnickým okresním soudem. Ten odsoudil ve dnech 22. - 25. května 1969 J. Balouška k devíti letům odění svobody nepodmíněně, M. Frolíka k čtyřem létům a R. Stránského ke dvěma rokům vězení. Krajský soud rozsudek přehodnotil s tím, že i v době vraždy „platily československé zákony a žádný orgán nedal souhlas k takovým

---

<sup>162</sup> Tamtéž

<sup>163</sup> Tamtéž

<sup>164</sup> Tamtéž

akcím."<sup>165</sup> Proto byl trest odnětí svobody Balouškovi a Frolíkovi zpřísněn o jeden rok.<sup>166</sup>

V Bulharsku byl N. C. Nikolov prohlášen za národního hrdinu. Propaganda ho líčila jako oběť kontrarevoluce v ČSSR, kdy byl odvečen ze stráže bandou protisocialistických živlů, kteří z něj chtěli dostat důležité informace. Když nic mladší seržant nevyzradil, tak ho tito popravili. Této verzi široká bulharská veřejnost opravdu věřila. Dne 9. října 1973 byl N. C. Nikolovovi odhalen u Nového Domu monstrózní betonový pomník.<sup>167</sup>

---

<sup>165</sup> Citováno dle: Tamtéž.

<sup>166</sup> Tamtéž

<sup>167</sup> Skálová, I.: Podíl Bulharska na potlačení Pražského jara, Praha 2004, s. 74.

## Závěr

V lednu 1968 plénum ÚV KSČ vyměnilo svého prvního tajemníka. Na tento post usedl A. Dubček. Nic prozatím nenasvědčovalo tomu, k jakým zásadním změnám dojde. Lednové plénum ÚV bylo důležité především mocenským pádem muže, který se stal ztělesněním předchozích chyb a neúspěchů. Konec A. Novotného v klíčové pozici prvního tajemníka, to byl skutečný začátek obrodného procesu roku 1968.

Ve vedení KSČ postupně převážil proud reformistů, kteří chtěli vyjít vstříc nezadržitelnému vývoji v československé společnosti a uskutečnit tak zásadní změnu v politice své strany. Na tento vývoj hbitě zareagovaly československé sdělovací prostředky, které se rázem ocitly bez kontroly, a které získaly neomezenou moc ovlivňovat mínění veřejnosti.

Obrodný vývoj zasáhl nejširší vrstvy československé společnosti, ve které se uvolnil léty nahromaděný přetlak. Reformisté v čele KSČ měnili dříve neměnná dogmata, svými rozhodnutími celý proces značně urychlovali. Posléze se museli nutně dostat do situace, kdy nad některými otázkami počali ztrácet svůj vliv. Aktivizovaná a ničím nespoutaná veřejnost se stala rovnocenným partnerem KSČ. Tyto změny pochopitelně nenechávaly chladnými konzervativce uvnitř strany, které počal tento vývoj přímo ohrožovat. Nevůli vzbuzoval reformní proces především v SSSR a jeho satelitech. Právě zde se v první polovině roku 1968 zformovala mocná fronta odpůrců Pražského jara, kteří stáli v srpnu 1968 za ozbrojenou intervencí v ČSSR.

Duch obrodného procesu pronikal na okres Rakovník zpočátku velmi nesměle. První kritické hlasy se objevily na zasedání lednového pléna OV. Souvisely hlavně s nízkou informovaností členů OV o současných poměrech ve vedení strany. Změna zásadního významu nastala počátkem března a souvisela s okresní konferencí KSČ v Rakovníku. Vedoucí komunisté okresu

se zde dostali pod tlak svých základních organizací, které požadovaly nový přístup ve vedení okresu.

I když velká část představitelů minulého vedení své pozice v okresní organizaci uhájila, museli tito hledat nové cesty k prosazení požadovaných změn v okrese. Jejich pozici stěžovaly emancipované sdělovací prostředky, které přicházely s další kritikou některých členů KSČ a pojmenovávaly některé nešvary ve vládnutí strany. Lidé tak mohli hledat tyto chyby i v místech svých působišť a bydlišť, mnohé pochopitelně sami znali.

Komunisté ve vedoucích pozicích na okrese svou snahu ke změnám dokládali novým vedením stranické práce, které se mělo realizovat v závislosti na probíhajícím obrodném procesu. O tom se však více mluvilo, než konalo. Zároveň se ve struktuře místního OV vytvořila velmi hlasitá část kritiků, kteří požadovali po svém předsednictvu urychlení změn. POV byla vytýkána nízká míra vlastní iniciativy a neschopnost správně reagovat na stávající vývoj. Nedůvěra mezi členy OV a jejich předsednictvem, která se nakonec přenesla i do jednotlivých místních a závodních organizací KSČ, vedla k jistým personálním změnám a obměnám ve prospěch příznivců Pražského jara v samotném POV.

Nastoupený kurz na Rakovnicku potvrdila mimořádná okresní konference z konce června 1968. U delegátů krajské konference, kteří zde byli zvoleni, převažovalo proreformní myšlení. Stejně můžeme hodnotit i navržené delegáty mimořádného sjezdu KSČ. S nastávajícím létem sledovali politici okresního formátu i řadoví občané napjatou mezinárodní situaci a obhajobu programu Pražského jara československými představiteli před zeměmi varšavské pětky.

První sovětské jednotky pronikaly na území rakovnického okresu od časných ranních hodin 21. srpna. Postoj místních orgánů v srpnových dnech odpovídal postoji ÚV KSČ. Političtí představitelé okresu plně podporovali své legální zástupce

a orgány. Ve složitých jednáních s okupační mocí byli často vystaveni nevybíravému nátlaku, kdy museli Sovětům v jejich požadavcích ustupovat. Obdobně na přítomnost cizích vojáků reagovaly základní složky KSČ. Občané okresu se o aktuálním dění dovídali ze stránek mimořádně vydávaných novin, místního rozhlasu a letáků. Jejich odpor se projevoval pasivně a byl vyjadřován v jednotlivých pracovních kolektivech a MO KSČ.

Okupace sovětských vojáků působila potíže v nejrůznějších sférách okresu. Významně bylo zasaženo zemědělství, resp. sklizeň chmele, která byla pro kladný hospodářský výsledek okresu určující. Pracovníci ONV museli urychleně řešit nedostatek pracovních sil v družstvech. Prostřednictvím sdělovacích prostředků se podařilo přesvědčit mnoho lidí, kteří přicházeli na Rakovnicko se sklizní chmele pomoci.

Samostatnou kapitolou, která souvisí s vpádem armád varšavské pětky do ČSSR, je smrt bulharského vojáka N. C. Nikolova u Nového Domu. Byl to jediný příslušník okupačních armád, který zemřel rukou československých občanů.

Během samotného výzkumu se otevřely další možnosti budoucího bádání. Důslednější zájem by měl být věnován dění před samotnou srpnovou invazí. V podrobném rozklíčování poměrů na okrese a ve strukturách moci by se mělo pokračovat i do doby před lednem 1968. Pozornost by také zasluhoval závěr roku šedesátého osmého a nastupující normalizace. Autor přesto doufá, že svou prací přispěl k poznání dějů roku 1968 na Rakovnicku.

# Seznam použitých pramenů a literatury

## Tištěné

Státní okresní archiv Rakovník:

Pravda, roč. ?, 1968

Svoboda, roč. 77, 1968

Svobodný Rozvoj, roč. ?, 1968

## Archivní materiály

Státní okresní archiv Rakovník:

Fond MěstNV Rakovník

Fond ONV Rakovník

Fond OV KSČ Rakovník

Fond OZS Rakovník

Sbírka dokumentů 1968

## Monografie

*Sedm pražských dnů : 21. - 27. srpen 1968.* Praha : Academia, 1990. 408 s. ISBN 80-200-0237-5

BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro.* Třebíč : TEMPO, 1998. 239 s.

BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice.* Praha : Mladá fronta, 2007. 520 s. ISBN 978-80-204-1617-9.

DIENSTBIER, Jiří; LÁNSKÝ, Karel; ŠILHÁN, Věněk. *Srpen 1968.* Köln : INDEX, 1989. 203 s.

HÁJEK, Jiří. *1968.* Praha : LOGOS, 1994. 115 s. ISBN 80-901352-1-8.

KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži.* Praha : Paseka, 2004. 336 s. ISBN 80-7185-619-9.

KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy I a II*. Brno : DOPLNĚK, 2000. 326 s. ISBN 80-7239-061-9.

KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy III a IV*. Brno : DOPLNĚK, 2002. 428 s. ISBN 80-7239-135-6.

PITHART, Petr. *Osmášedesátý*. Praha : Rozmluvy, 1990. 314 s. ISBN 0-946352-43-7.

ŠIK, Ota. *Jarní probuzení - iluze a skutečnost*. Praha : Mladá fronta, 1990. 320 s. ISBN 80-204-0208-X.

VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání : Pražské jaro 1968*. Praha : Mladá fronta, 1990. 160 s. ISBN 80-204-0179-2.

### **Vysokoškolské kvalifikační práce**

SKÁLOVÁ, Ivana. *Podíl Bulharska na potlačení Pražského jara 1968*. Praha, 2004. 100 s. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin.

### **On-line zdroje**

Srpen před 40 lety: Nic zlého netuše jsem ulehl. *Jindřichohradecký deník* [online]. 2008, 233, [cit. 2011-06-20]. Dostupný z WWW: <[http://jindrichohradecky.denik.cz/zpravy\\_region/srpen-pred--lety-nic-zleho-netuse-jsem-20080820.html](http://jindrichohradecky.denik.cz/zpravy_region/srpen-pred--lety-nic-zleho-netuse-jsem-20080820.html)>.

BEDNAŘÍK, Tomáš. Opilého bulharského zběha "popravili" tři Kladeňáci. *Raport* [online]. 2010, 44, [cit. 2011-07-10]. Dostupný z WWW: <<http://raport.cz/publicistika/2010-44-opileho-bulharskeho/2010-11-25>>.

### **Orální prameny**

Rozhovor vedený s Evou Čermákovou dne 21. 6. 2011.

